

Tematski kompleks u romanima Maje Brajko - Livaković

Škondro, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:302917>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-13**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za nastavničke studije u Gospiću

Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij

Učiteljski studij u Gospiću

Ana Škondro

**Tematski kompleks u romanima Maje Brajko-
Livaković**

Diplomski rad

Gospić, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij
Učiteljski studij u Gospiću

Tematski kompleks u romanima Maje Brajko-Livaković

Diplomski rad

Student/ica:
Ana Škondro

Mentor/ica:
Izv.prof.dr.sc. Sanja Vrcić-Mataija

Gospić, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ana Škondro**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Tematski kompleks u romanima Maje Brajko-Livaković** rezultat mogea vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogea rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogea rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Gospić, 29. listopada 2024.

SAŽETAK:

Tematski kompleks u romanima Maje Brajko-Livaković

Diplomski rad donosi interpretacije tematskog kompleksa suvremenih dječjih i adolescentskih romana Maje Brajko-Livaković. Uvodni dio rada obuhvaća definiranje dječjeg/ adolescentskog suvremenog romana s naglaskom na suvremenu tematiku te pozicioniranje Maje Brajko-Livaković u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Glavni dio rada obuhvaća književno-teorijsku interpretaciju fantastičnog i realističkog romanesknog opusa. U središte tematsko-motivske analize stavljene su narativne figure: psihemska, sociemska i ontemska (Peleš, 1999). Većina književnih junaka realističkog opusa smješteni su u suvremene disfunkcionalne obitelji, izloženi porocima suvremenog društvenog konteksta (osamljenost, nerazumijevanje, ovisnost, nasilje). U fantastičnom romanesknom opusu, oblikovanom dinamičnim, avanturističkim pripovjednim modelom, prisutni su junaci iz svijeta prirode, koji na ontenskoj razini promiču vrijednosti suživota prirode i civilizacije, spretno balansirajući između dobra i zla. Sukreirajući poetiku suvremenog hrvatskog dječjeg i adolescentskog romana, tematski kompleks romana Maje Brajko-Livaković usmjeren je kritici društva, narušenih obiteljskih, otuđenih društvenih i poremećenih prirodnih odnosa. Optimizam, pouzdanost u istinske vrijednosti, kao što su prijateljstvo, odanost, ljubav, empatija, vjera u pravednije društvo i sklad odnosa u prirodi jesu odrednice pozitivnih, afirmativnih književnih junaka koje mogu pomoći mladim recipijentima u osjetljivom razdoblju njihova sazrijevanja.

Ključne riječi: suvremeni dječji i adolescentski roman, tematski kompleks, Maja Brajko-Livaković

SUMMARY:

Thematic Complex in the Novels of Maja Brajko-Livaković

The diploma thesis presents interpretations of the thematic complex of contemporary children's and adolescent novels by Maja Brajko-Livaković. The introductory part of the paper includes the definition of a contemporary children's/adolescent novel with an emphasis on contemporary themes and the positioning of Maja Brajko-Livaković in contemporary Croatian literature. The main part of the work includes a literary-theoretical interpretation of a fantastic and realistic novel. Narrative figures are placed in the center of the thematic-motive analysis: psychic, social and onthemic (Peleš, 1999). Most of the literary heroes of the realist oeuvre are placed in contemporary dysfunctional families, exposed to the vices of the contemporary social context (loneliness, misunderstanding, addiction, violence). In the fantastic novel, shaped by a dynamic, adventurous narrative model, there are heroes from the world of nature, who promote the values of the coexistence of nature and civilization on an ontem level, deftly balancing between good and evil. Co-creating the poetics of contemporary Croatian children's and adolescent novels, the thematic complex of Maja Brajko-Livaković's novel is aimed at criticizing society, broken family, alienated social and disturbed natural relationships. Optimism, reliability in true values, such as friendship, loyalty, love, empathy, faith in a fairer society and harmony of relationships in nature are the determinants of positive, affirmative literary heroes who can help young recipients in the sensitive period of their maturation.

Keywords: contemporary child novel and young adult novel, thematic complex, Maja Brajko-Livaković

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ROMAN U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI	3
2.1. Suvremeni dječji roman	4
2.2. Suvremeni adolescentski roman	7
3. MAJA BRAJKO-LIVAKOVIĆ I NJEZIN ROMANESKNI OPUS	9
3.1. Mjesto Maje Brajko-Livaković u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti	9
3.2. Tematski kompleks u romanima Maje Brajko-Livaković	12
3.3. Fantastični romaneskni opus	13
3.3.1. Priroda kao prostor biološke uravnoteženosti	14
3.3.2. Priroda i duhovnost kao pozornica sukoba Dobra i Zla	16
3.3.3. Povezanost apolonskog djeteta i prirode	24
3.4. Realistični romaneskni opus	30
3.4.1. Junaci u zamkama suvremenih poroka	31
3.4.2. Problematiziranje ljubavne tematike na dvije razine – ljudskoj i božanskoj ..	35
3.4.3. Materijalizam nasuprot temeljnim ljudskim vrijednostima	39
3.4.4. Kompleksnost suvremenog odrastanja – nelegalne radnje i narušavanje ljudskog dostojanstva	42
3.4.5. Princip hrabrosti i domoljublja u okviru povijesne tematike	48
4. ZAKLJUČAK	54
5. LITERATURA	57

1. UVOD

Suvremena dječja i adolescentska književnost uključuje zastupljenost tema i motiva koji projiciraju sliku suvremenog društva, djetinjstva, obiteljskih odnosa i odrastanja. Kada je riječ o suvremenom romanu, hrvatska spisateljica Maja Brajko-Livaković svojim proznim djelima obuhvaća tematski kompleks vezan uz problematiku sazrijevanja, uključujući disfunkcionalne obitelji, narkomaniju i druge suvremene poroke, predočavajući vrlo autentično odnose u društvu, školi i obitelji. Kako je u diplomskom radu naglasak stavljen na tematski kompleks, opravdano se nameće cjelovitost/ukupnost tematsko-motivskog svijeta kao predmet istraživanja koji uključuje interpretaciju sadržajnog – semantičkog sloja romana, *semantičke substrukture* (Peleš 1999) koja pretpostavlja analizu ključnih narativnih figura (psihemske, sociemske i ontomske) te pripadajućeg prostorno-vremenskog konteksta. Hameršak i Zima (2015) navode da „novo dvadesetostoljetno dijete, integrirano u „novi“ romaneskni diskurs, može biti interpretirano i s obzirom na tematiku (pa će tako romaneskna proizvodnja uključivati i detektivski žanr i teme urbanosti i opasnosti prometa u gradu, potom teme dječje igre, povijesne teme kao i teme koje društvena zajednica smatra tabuiziranim u kontekstu dječje spoznaje, ali i teme obiteljske patologije ili ženske emancipacije“ (Hameršak i Zima, 2015: 219). Možemo li reći da je upravo tematski kompleks koji se mijenjao i razvijao tijekom godina do danas, ključna prekretnica koja je odijelila adolescentsku književnost od dječje književnosti? Treba istaknuti da spisateljica Maja Brajko-Livaković odabrani tematski korpus zasniva velikim dijelom na tinejdžerskoj književnosti, naglašavajući problematiku odrastanja, identiteta likova, prijevara, ljubavnih, društvenih, obiteljskih i tabuiziranih tema u realističnom romanesknom opusu, dok u fantastičnom žanru problematizira odnos čovjeka i prirode, teme odrastanja kroz dječje likove, sazrijevanje i putovanja koji čine svojevrsnu paralelu sa suvremenim svijetom.

Cilj diplomskog rada je književno-teorijskom i naratološkom interpretacijom romanesknog opusa Maje Brajko-Livaković istražiti zastupljenost književne obrade detabuizirane i suvremene tematike, s namjerom definiranja autoričine poetike. Uključujući analizu dječjih/adolescentskih protagonista kao temeljnih psihemskih narativnih figura u okviru analize socijalnog konteksta sukobljavaju se dvije ontomske razine - otvarajući kompleksne motive ljubavi naprema ljudskim porocima, vjeri naprema iskrivljenim vrijednostima i materijalizmu, prirodna bogatstva upropaštena utjecajima čovjekove pohlepe, Dobro

naprema Zlu. Sukladno tomu, utvrdit će se poetika odabranih proznih djela koja uključuje analizu socijskih, ontoloških i psiholoških narativnih figura i način na koji su tematski kompleksi zastupljeni i oblikovani.

Diplomskim istraživanjem obuhvaćena su sljedeća autoričina djela: *Finka Fi* (1995), *Zatočenici Alge* (2002), *Stakleni dvorac* (2008), *Sirena i oblak* (1997) koji čine fantastični opus, dok romani *Kad pobijedi ljubav* (1997), *Nije fer* (2000), *Milijunaši* (2016), *Nemoj reći nikome* (2012), *Tvoj je red* (2018) čine odabrani realistični opus. Književno-teorijski okvir diplomskog rada zasniva se na relevantnim pregledima hrvatske dječje/adolescentske književnosti (Hameršak, Zima, 2015; Hranjec 2006, 2008; Zalar, 2018) s naglaskom na studije romana (Peleš 1999, Zima 2011; Vrcić-Mataija 2018.), potom na radovima o poetici, predodžbi djetinjstva i odrastanja u suvremenim dječjim/adolescentskim romana uz zastupljenost tematskih kompleksa koji se pritom pojavljuju.

2. ROMAN U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

Potreba čitatelja romana, kao ispunjenje potrebe za pričom u smislu nekadašnjih epova, usmene književnosti ili biblijskih pripovijesti, rađa se gotovo prije tri stoljeća. U ne tako dalekom povijesnom razdoblju, romani predočuju čovjekovu svakodnevicu, u fiktivnim ili stvarnim situacijama (Peleš, 1999). Mijenjanjem i razvojem društva, mijenjaju se i čovjekovi interesi, samim time i čitateljska publika koja razvija znatiželju prema novome, složenome, mitskome i čovjeku neproživljenome. Roman je, drugim riječima, tijekom svoje povijesti istovremeno i iskaz i silnica preoblikovanja društvenih predodžbi o svijetu i njegovome poretku (Hameršak, Zima, 2015). Funkcija romana ne ostaje zauvijek u svijetu odraslih, već pristup romanu dobivaju i djeca. Kada je riječ o romanu za djecu, pored romana za odrasle koji svoj kontinuitet proteže stoljećima, dječja književnost rađa se tek koncem 18.stoljeća (Hranjec, 2009), dok se hrvatskom kontekstu termin „roman“ dobiva svoje značenje tridesetih godina dvadesetog stoljeća (Hameršak, Zima, 2015). Crnković i Težak (2002) dječji roman nazivaju romanom o djetinjstvu, stavljajući naglasak na igru i dječju svakodnevicu, prilagođavajući se na taj način najmlađim čitateljima.

Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015) ističu odrednice koje definiraju dječji roman kao takav, naglašavajući dječje likove koji se udružuju u družine, avanture, igru kao najčešće, ali ne nužne motive. Definirajući dječji roman, Crnković kao ključnu karakteristiku koja ga određuje ističe „realističnost“ i njezine konzekvencije, odnosno tematsku posvećenost teksta djetinjstvu i odabir djeteta kao glavnog junaka fabule (Zima, 2011: 13). Crnković i Težak u *Povijesti hrvatske dječje književnosti* naglašavaju termin „pothvat“ kao tematski i izražajno najvažnije sredstvo u dječjem romanu, kao postupak stvaranja napete radnje koja će osvojiti mlađe čitatelje (Crnković, Težak, 2002). Jasne odrednice romana o djetinjstvu ističu se tijekom najranijih romana namijenjenih mlađima – prizori iz djetinjstva u stvarnim uvjetima, igre, likovi dječaka i djevojčica udruženi u družine obično dobi oko desete godine, pripadajući različitim društvenim slojevima (Crnković, Težak, 2002) zadržavaju čvrsto koncipiranu naraciju i fabulu.

Prilikom definiranja dječjeg romana, često se djeca smatraju mladim i vjernijim čitateljima od odraslih. Napeta, pustolovna priča, utemeljena na igri i dječjim likovima nastoji interpretirati dječji svijet prilagođavajući ga mladim čitateljima (Hranjec, 2006) prateći prilikom toga dječje avanture koje ne prelaze određene granice svojom kratkoćom, stilom i

jednostavnošću izraza (Crnković, Težak, 2002). Dočaravanje određenog ambijenta omogućava pritom ostvarenje likova djece izraslih iz okružja koje im daje pečat sredine i vremena. Napose, okolina u kojoj lik djeluje i društvene aktualnosti donose sa sobom izmjenu predodžbi djeteta. Pisци suvremene dječje književnosti nastoje prikazati ne uvijek optimistične teme. Sukladno tome, u dječjoj i adolescentskoj književnosti, recipijentima su otvorene teme zlostavljanja, zanemarivanja, kriminala, narkomanije, alkoholizma, problema disfunkcionalnih obitelji, preljubi, bolesti, teme rata i slično. Književnost za mlade modernu tematiku prilagođava adolescentskoj dobi, najčešće od dvanaeste do osamnaeste godine, predstavljajući „književnost koja svojeg implicitnog čitatelja konstruira u dobi koju određuje kao adolescentsku ili tinejdžersku“ (Hamersak, Zima, 2015: 339). Kako u dječjoj, tako i u adolescentskoj književnosti, najopširnija je književna vrsta – roman. U adolescentskom romanu više nije zastupljena tema igre, nego istu zamjenjuju svakodnevne, ozbiljne životne situacije, projicirajući tabuizirane teme, istovremeno stavljajući naglasak na psihičko proživljavanje likova.

2.1. Suvremeni dječji roman

Prilikom tumačenja dječjeg romana, imajući u vidu društvene i političke promjene u 20. stoljeću koje su utjecale na razvoj književnosti, Majhut upozorava na godinu 1945. kao graničnu godinu završetka Drugog svjetskog rata i uspostave radikalno drukčijeg društvenog poretka u Hrvatskoj i Jugoslaviji, s presudnim utjecajem na književnu proizvodnju i nakladničku produkciju (Hamersak, Zima, 2015: 217). Dubravka Zima (2011) u *Povijesti dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu* ističe godinu 1956. kada Ivan Kušan objavljuje roman *Uzbuna na Zelenom Vrh*, a Grigor Vitez zbirku pjesama *Prepelica*, afirmirajući model hrvatske suvremene dječje književnosti.

Nove društvene promjene ne zanemaruju niti dječju književnost u smislu dotadašnjih nakladničkih cjelina, sadržaja i komunikacije. No ipak, nova zbivanja i promjene u državi donose sa sobom i nova autorska imena čiji romaneskni opusi podrazumijevaju shvaćanje nove/suvremene dječje književnosti u odnosu na „staru“ dječju književnost s početka 20. stoljeća. Pojmom suvremenosti imenuje se najnovije stanje u književnoj produkciji dječjih romana, kao trenutak sadašnjosti ili nedaleke prošlosti (Vrcić-Mataija, 2018).

Unutar sustava dječje književnosti, postoje razdjelnice koje odvajaju dječju književnost od književnosti za mlade odrasle, prije svega izrazom i pristupom, a zatim tematikom (poteškoće odrastanja, pubertet, zaljubljanje, problemi u društvu, i sl.) (Crnković, Težak, 2002).

Kada govorimo o „novom“ djetetu, u okviru suvremene dječje književnosti ubraja se i tematika romanesknih opusa koja uključuje detektivski žanr, urbanost i opasnog gradskog prometa, dječju igru kao svezremenu tematiku i dosad tabuizirane teme. Autorice Hameršak i Zima (2015) ističu predodžbu djeteta kao samostalnog i kompetentnog bića, ali i ranjivog i nezaštićenog, dok će pripovjedni modus obuhvaćati i realistični i fantastični romaneskni opus. Stjepan Hranjec (2006) zaključuje kako je u suvremenoj dječjoj književnosti riječ o „(...) dječjoj književnosti što je stvaraju pisci od kojih su neki rođeni četrdesetih godina 20. stoljeća i u drugom neposrednom poraću pa, okvirno, do osamostaljivanja Hrvatske ili pak u poglavlju objedinjeni naslovi od sedamdesetih godina prošloga stoljeća“ (Hranjec, 2006: 216). Zima (2011) ističe devedesete godine dvadesetog stoljeća kao nove promijene na društvenom, ali i književnom sustavu. Produktivni autori sada mijenjaju i samu predodžbu o tzv. „apolonskom“ djetetu koje je žrtva ili nužno treba zaštitu odrasloga. Raznovrsnost u tematsko-motivskom smislu prati razvoj urbanog područja i tehnologije, rađanje tabuiziranih tema i motiva Domovinskog rata, smrti, droge, zlostavljanja, vjere, obiteljske pedagogije (Hranjec, 2006).

Prodiranje virtualnog svijeta na hrvatske prostore donio je izmijene o predodžbi djeteta i djetinjstva u susretu s virtualnim medijima. Identitet suvremenog djeteta mijenja dominacija virtualnih medija, napose dječje književnosti koja se mijenja sukladno očekivanjima dječjih recipijenata (Vrcić-Mataija, 2018). S obzirom na zahvaćeno razdoblje suvremene književnosti, dotičemo se novih tematskih kompleksa, imena, stilskih ideja motiviranih približavanjem mladom čitatelju. Poetika suvremene, postmoderne književnosti, prema Hranjecu, obuhvaća: „(...) ironizaciju, u smislu `nove angažiranosti` i stanovite opreke pedagogiziranju; žanrovska neodređenost, odnosno međužanrovske geminacije, primjerice u pojavi romana-bajke, u kojoj `vrsti` nije zanemaren samo kauzalitet, tipični likovi i formulaičnost nego i vrijeme i prostor, (...), hiperboličnost, što je općenita osobina dječjeg teksta, citatnost (intertekstualnost), (...), pripovijedanje izvan i uz autora, kao iskaz autorove igre strukturom; sinkronizijske sveze s masovnom kulturom, osobito u djelima jeans proze, te razaranje jezika raznim tvorbama (sleng, kroatoanglizmi...) (Hranjec, 2006: 216-217). Struktura romana prilagođava se recipijentu ovisno o njegovoj dobi i interesima,

među kojima su dječje igre i nestašluci, jednostavna, ali napeta, priča, kolektivni lik u svakodnevnoj situaciji, interpretirajući na taj način dječji svijet.

Hranjec (2009) u *Ogledima o dječjoj književnosti* ističe tri najistaknutija tematska kompleksa u suvremenoj dječjoj književnosti: erotika (seks), Bog i droga (Hranjec, 2009). Dječjim jezikom i neizravnim odgovorom pisac nastoji mladom čitatelju otkriti „istinu“ o dolasku na svijet. Nadalje, tematski kompleks u suvremenim dječjim romanima uključuje vjeru u smislu Božje riječi, Boga. Život u suvremeno i moderno doba konzumerizma i materijalizma djeluje kao vremensko razdoblje u kojem nema potrebe djecu „opterećivati“ vjerskim temama, kao što navodi Hranjec (2009), iako se u zadnjim desetljećima pojavljuju dječji književnici zaokupljeni složenim tematskim kompleksom, uvrštavajući i biblijske događaje u slikovnice i priče za predškolski i prvoškolski uzrast. Treći je tematski kompleks, proistekao iz zbilje suvremenog svijeta, popraćen tragičnim motivima ovisnosti o drogi, sve dostupnijoj među mladima. Tragične sudbine mladih ovisnika, prosjačenja, predstavljanje narko-svakodnevice autori predočuju dokumentarističkim opisima, naglašavajući činjenicu da je „(...) obitelj doista osnovni temelj društva i kada u njoj pukne ili kad je nema, tad se zlo, droga, ubrzo udomaćuje. Dakako, problem narkomanije je znatno širi (i sve tragičniji danas), no činjenica je da se takvim djelima – bar kroz književnu riječ – na njih ukazuje, sve u težnji da se ovo društvo konačno ozbiljno trgne, a ne da rješava problem sporadično i stihijski.“ (Hranjec, 2009: 28).

2.2. Suvremeni adolescentski roman

Kada je riječ o dobnoj granici između dječje i adolescentske književnosti, Crnković (1990) među prvima u hrvatskoj znanosti zakoračuje u tzv. omladinsku književnost poslije trinaeste godine, iako se čita prije i poslije tog razdoblja. Autorice Hameršak i Zima (2015) dotiču se problematike tinejdžerske/adolescentske književnosti smatrajući ju integriranom u dječju književnost. Pojedini autori, poput Zime (2011), opisuju adolescentski roman kao teorijski „problematičan“ u hrvatskoj znanosti o književnosti zbog neodređenosti u definiranim književnim sustavima. Međutim, u devedesetim godina 20. stoljeća, zastupljenost adolescentskog romana u Hrvatskoj postaje veća usmjeravajući pozornost na tabu-teme (Hameršak, Zima, 2015). U romane iz devedesetih godina prodiru tabuizirane teme, posebice u one namijenjene adolescentima, uključujući obiteljske, društvene i privatne tabue (Zima, 2011: 289).

Adolescentski roman uključuje pobunu, sukob mladog, „apolonskog“¹ adolescenta kao početak oblikovanja vlastitog identiteta i puta prema odrastanju/sazrijevanju. Identitet adolescentskog junaka može se pratiti u tipološki raznolikim romanima: u romanu lika, obiteljskom romanu, romanu klape. U obiteljskim romanima adolescentski junaci grade svoj identitet u odnosu ostalim članovima obitelji, imajući na umu kako valja razlikovati obiteljski roman sa slikom tradicionalne obitelji i suvremene, patrijarhalne i liberalne obitelji (Vrcić-Mataija, 2018). U ovom slučaju, naglasak se stavlja na predodžbu suvremene obitelji, uglavnom smještene u urbanu sredinu. U suvremenijim obiteljskim romana sve češće dolazi do problematike disfunkcionalne obitelji uzrokovane razvodom roditelja, nedostatka roditeljske ljubavi, zanemarivanja, zlostavljanja, problemima ovisnosti i prodiranja socijalne tematike. Likovi adolescenata odraslih u opisanim obiteljima pronalaze bijeg u neprihvatljivim ponašanjima. Odrasli više nisu predstavljeni kao nepogrešivi autoriteti, već ljudi koji prolaze kroz razne kušnje i slabosti (Crnković, Težak, 2002). Gomilanje pesimističnih motiva, sumorne socijalne tematike od devedesetih godina omogućava diferencijaciju dječje od adolescentske književnosti, kada motivi i teme postaju

¹ Riječ je o dvjema suprotstavljenim predodžbama – „dionizijskoj“ i „apolonskoj“, prema čemu se „dionizijska“ slika djeteta gradi na osjetljivosti, podložnosti zlim ili dobrim utjecajima zbog čega dijete nužno treba zaštitu odrasloga. Suprotno tomu, „apolonska“ predodžba djeteta pretpostavlja anđeosko, nevino i intuitivno dijete povezano s prirodom i fantastikom. (Zima, 2011).

dramatičniji, detabuizirani, poput teme bolesti, preljuba, rata, ovisnosti, nasilja, homoseksualnosti, pretilosti, pedofilije i dr.

Adolescentski roman karakterizira sve zastupljenije jezično odstupanje od standardnog, prema čemu rječnik likova u romanu ispunjavaju žargonizmi, barbarizmi, vulgarizmi, dijalektizmi. Sve više zastupljeni anglizmi obogaćuju jezik mladenačkog žargona i pripovjednih postupaka pridonoseći modernosti romanesknog izraza (Vrcić-Mataija, 2018). Suvremeni adolescentski roman, osim tradicionalnog oblikovnog postupka, obogaćuje romaneskne korpuse ispričovijedanom fabulom iz više pripovjednih perspektiva, pa je tako „moguće uočiti retrospektivni pripovjedni postupak, uočljive su monološko-asocijativne znakovitosti unutar pripovijedanja, niz intermedijalnih i intertekstualnih književnih postupaka...” (Vrcić-Mataija, 2018: 58). Pisci suvremenih adolescentskih romana svjesni su ozbiljnosti teksta i vremena u kojem odrastaju mladi, koristeći književnost kao putokaz kroz dramatično, suvremeno i ne uvijek optimistično razdoblje uzimajući lik adolescenta često kao osamljenog i otuđenog junaka, dok tematika romana poprima ozbiljnu, socijalnu, egzistencijalnu tematiku. S obzirom na tematiku suvremenih književnih djela, adolescentska književnost je svakako u opoziciji s dječjom, ali i odraslom književnosti kada u obzir uzimamo pripovjedni postupak i dobno određenje likova (Majhut, 2002). Ponekad je teško odrediti granicu jedne i druge književnosti, s obzirom da im je izraz jednostavan, no ipak su tematski i stilski očigledno različite.

21. stoljeće donosi produktivnost na području adolescentskog romana, pri čemu brojni tematskih interesi prolaze proces otvorenog progovaranja o društvenoj problematici, zatvarajući tradicionalne pretpostavke. Adolescent novog stoljeća djeluje u društvu i/ili individualno, prolazi kroz proces sazrijevanja, promjene, preispitivanja autoriteta kao i vlastitih postupaka. Kompleksnost adolescentskog romanesknog korpusa obogaćuju niz produktivnih autorica i autora koji adolescentske romane usmjeravaju u novim i neočekivanim putanjama, među kojima se nalaze i romaneskni opusi Maje Brajko-Livaković kao središnja i ključna točka diplomskog rada.

3. MAJA BRAJKO-LIVAKOVIĆ I NJEZIN ROMANESKNI OPUS

3.1. Mjesto Maje Brajko-Livaković u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti

Svojim raznolikim romanesknim opusom Maja Brajko-Livaković u velikoj mjeri obogaćuje hrvatsku dječju i adolescentsku književnosti. Rođena je 1959. godine u Splitu, no svoje djetinjstvo provodi u Bolu na Braču, gdje završava osnovnu školu, a nakon toga i gimnaziju. Studiranje je nastavila u Zagrebu gdje je diplomirala na Filozofskom fakultetu na Odsjeku kroatistike, a stručni ispit iz bibliotekarstva položila je u Beogradu 1990. godine. Danas radi u Knjižnicama grada Zagreba, surađuje s dječjim časopisima i članica je Društva hrvatskih književnika (Bjelčić, Đokić, 2009).

„Zaposlena je u knjižnici, preko knjiga putuje svijetom i svijet dolazi k njoj, ali najviše je nadahnjuje njena vlastita obitelj: suprug i četvero djece. Cijelo to vrijeme piše pjesme koje nikad nije objavila. Tek kada je počela pisati prozu, osjetila je kako njeno traženje pravoga izraza pronađeno“ (Zalar, 2002: 231).

Spisateljica navodi kako je u tinejdžerske probleme zaronila romanom *Kad pobijedi ljubav* (1997.), potaknuta mnogim nepravdama današnjeg svijeta koji vodi mlade živote u propast, na koncu je progovorila o čovjeku, prolaznosti, pravdi i nepravdi, ratu, siromaštvu, prijateljstvu, ovisnostima, ljubavi, te je za isto djelo dobila književnu nagradu „Mato Lovrak“. Za roman *Nije fer*, objavljen 2000. godine, spisateljica je dobila drugu nagradu na natječaju za najbolji rukopis izdavačke kuće „Alfa“.

Spisateljica o sebi navodi:

„Oduvijek sam voljela prirodu, pogotovo more. Iz svoje školske klupe sam ga gledala. Čula sam njegov zov, razgovor mora i neba. Polako sam se uključila u taj razgovor, koji traje i danas. Iz njega izlazim sa zavežljajem priča. Kako su se te priče gomilale počela sam ih zapisivati. Tako sam počela pisati. A kada su te priče i romani počeli izlaziti, tada sam se odlučila baviti pisanjem. Zašto? Da podijelim priče s nekim tko ih voli čitati.“ (Brajko-Livaković, 2006: 38).

Maja Brajko-Livaković spisateljica je u hrvatskoj književnosti koja detabuizira probleme droge, kao i mnoge druge s kojima se susreću mladi u fazi odrastanja, primjerice, pitanje ljubavi,

spolnosti, ovisnosti i dr. Fascinirana je ljepotom prirode, otkivajući ne uvijek optimističan svijet, narušen ljudskim djelovanjem. Njezini su naslovi, poput djela *Finka Fi* i *Kad pobijedi ljubav*, s razlogom uvršteni na popise lektire u osnovnim školama (Bjelčić, Đokić, 2009).

O Maji Brajko-Livaković piše Stjepan Hranjec u *Pregledu hrvatske dječje književnosti*, smještajući je u poglavlje o suvremenom tematskom i stilskom bogatstvu. Autoričin tematski izbor Hranjec (2006) promatra kroz dva različita pripovjedna modusa: stvarnosni/realistički i bajkoviti/fantastični. Poetika romanesknog opusa čini jasnu poveznicu između tekstova u obaju svjetova, prilikom čega se oba odnose na uvažavanje ljudskih, ali i duhovnih vrijednosti. Kao što navodi Hranjec, Brajko-Livaković romaneskni opus obogaćuje tematikom disfunkcionalne obiteljske situacije, napuštanja, zanemarivanja, svijeta narkomanije, alkoholizma, kušnje moralnih vrijednosti, bijelog roblja, sazrijevanja i odrastanja.

Nadalje, govoreći o autoričinom fantastičnom opusu, Hranjec u djelu *Finka Fi* (1995.) spominje neobične likove. Priča je smještena na morsku obalu, a prati život mlade školjke, priljepka Finke Fi, koju muče odnosi između ljudi na kopnu i njezina morskog svijeta. Kao originalan primjer fantastične priče, autorica objavljuje iste godine priču *Sirena i oblak* (1995.), otvarajući problematiku sazrijevanja i odrastanja djevojčice Jelene.

Diana Zalar ističe autoričinu fokusiranost na mala, skromna prirodna bića i pojave koje rijetko zapažamo: „(...) her ability to finely and skilfully reveal seemingly insignificant and secondary mechanisms in human life, which, when placed next to each other, trigger very serious, even fateful changes“² (Zalar, 2018b: 142). Fantastika prethodnih priča su polazišne točke za stvaranje romana *Zatočenici Alge* (2000.), čija je radnja smještena na otok Brač. Brajko-Livaković stvara dva svijeta ispreplitana u dramatičnim okolnostima borbe Dobra i Zla. Hranjec (2006) roman iščitava kao ekološki, naglašavajući važnost međuzavisnosti ljudi i svijeta kroz aktualnu morsku temu. U fantastičnom dijelu opusa nalazi se i roman *Stakleni dvorac* (2008), priča o svijetu čudnih bića Moruza, željnih vječne mladosti, spremnih na pothvate koji ne donose uvijek sreću i zadovoljstvo.

U romanima *Kad pobijedi ljubav* i *Nije fer* Brajko-Livaković otvara u devedesetim godinama aktualne u životima mladih. „Problematiku suvremenog urbanog odrastanja i sazrijevanja u nesređenim obiteljskim i društvenim okolnostima donose romani *Kad pobijedi ljubav* i *Nije fer*,

² „Njezina sposobnost da fino i vješto razotkrije naizgled neznčajne i sporedne mehanizme u ljudskom životu koji, postavljeni jedan pored drugoga, izazivaju vrlo ozbiljne, čak i sudbonosne posljedice“ (prijevod: A.Š.).

kojima je autorica otvorila niz do tada tabuiziranih tema u hrvatskom adolescentskom romanu“ (Vrcić-Mataija, 2018: 188).

„Osim fabulom – u kojoj se prelamaju krize mladih ljudi, uvelike uvjetovane karijerizmom, materijalizmom, pohotom i egoizmom njihovih starijih – M. Brajko-Livaković aktualizira problem i karakterološkom postavom“ (Hranjec, 2006: 260). Nadalje, u prethodnim romanima dokumentarističkog pristupa, dominantni su tzv. koncepti identiteta/sazrijevanja, usmjerenosti adolescenta ili adolescentice na sebe same, koncept ugroženosti i površnosti (Hameršak, Zima, 2015). Vodeći se željom za karijerizmom, roman *Nemoj reći nikome* (2012.), otvara vrata svijetu bijelog roblja i kriminala u kojega upada glavna junakinja. „Brajko Livaković' s committed prose describes the lives of contemporary youth. One of her novels is about a girl who almost lost to „white slavery (*Don't Tell Anyone / Nemoj reći nikome, 2012*).“³ (Zalar, 2018b: 142). Roman *Milijunaši* (2016.) otvara probleme u disfunkcionalnoj obitelji srednjoškolca Luke, razotkrivanje i suprotstavljanje ocu, bogatom poduzetniku koji je čvrst u namjeri uništenja male lokalne plaže. Posljednje odabrani roman iz autoričina opusa nosi naslov *Tvoj je red* (2019). Roman je to o zajedništvu i želji za istim ciljem, koji vršnjake potiče na suradnju i stvaranje predstave koje će oduševiti publiku, ali i čitatelje ovog povijesnog romana.

Brajko-Livaković svojom tematikom i motivima koje unosi u romaneskne opuse, svakako pripada suvremenoj dječjoj i adolescentskoj književnosti – otvarajući ozbiljne teme, probleme s kojima se mladi svakodnevno susreću kao shvaćanje da suvremeno vrijeme sa sobom nosi dramatičnost i opasnost.

³ „Proza Maje Brajko-Livaković opisuje živote suvremene mladeži. Jedan od njezina romana govori o djevojci koja je skoro postala žrtva trgovine ljudima (*Nemoj reći nikome, 2012*)“ (prijevod: A.Š.).

3.2. Tematski kompleks u romanima Maje Brajko-Livaković

Analiza suvremenog romanesknog tematskog kompleksa autorice Brajko-Livaković potiče nas na pitanje: na koji način tematski kompleks može biti koristan mladim čitateljima? Između više suvremenih tematskih kompleksa u hrvatskoj dječjoj i adolescentskoj književnosti, Hranjec (2009) Maju Brajko-Livaković smješta u tematski kompleks o kojem se nerado piše, a koji u stvarnoj zbilji ima tragične posljedice za mlade živote - riječ je o ovisnostima. Autorica hrabro projicira sliku svijeta današnjice, pišući o pomalo nezgodnim temama koje uozbiljuju dječju, ali i adolescentsku književnost. Mladi čitatelji susreću se s njima u stvarnoj zbilji, stoga ih od prethodno navedenog ne možemo zaštititi, ali ih suvremeni autori nastoje upoznati i pripremiti na opisanu sliku stvarnosti.

U interpretaciji romanesknog opusa poslužiti će nam studija Gaje Peleša *Tumačenje romana* (1999.), prilikom čega autor definira temu kao „pojedinačnost sadržaja pripovjednog teksta“ (Peleš, 1999: 220), a narativnu figuru koristi u rasporedu tematskih jedinica prema vrstama, imenujući tri narativne figure: psihemsku, sociemsku i ontemsku (Peleš, 1999)⁴. S obzirom na semantičku cjelovitost teksta, interpretacija romana zadržavat će se ponajviše na nosivim temama određenog romana. Sukladno tome, fantastični (dječji) romaneskni opus zasnovan je na temama odrastanja i sazrijevanja, odnosa psihemske (lik djeteta, odraslih, prirodnih bića) i sociemske (kontekst prirode, obitelji, društva, zajednice) narativne figure. Prilikom odabranog opusa i interpretacije, u opreci su najčešće dva ontema – čovjek prema prirodi, prepoznavanje Dobra i Zla.

Nadalje, u realističnom (adolescentskom) opusu pokretač radnje bit će socijalna tematika i specifični životni uvjeti u kojima se nalazi lik djeteta ili adolescenta. Dječje intimno previranje, adolescentski osjećaj osamljenosti, teme kojima autorica prilazi, djeci i mladeži mogu davati odgovor na mnoga neizbježna pitanja kojima se prije devedesetih godina dvadesetog stoljeća pristupalo u znatno manjoj mjeri. U odabranom korpusu interpretirat će se naslovi Maje Brajko-Livaković s naglaskom na tematski kompleks – suočavanje djeteta sa slikom svijeta, putovanje,

⁴ Peleš (1999) psihemsku narativnu figuru određuje kao skup svojstava lika (*psih-* označava osobnost), dok sociemsku narativnu figuru definira kao skupina psihema, to jest hijerarijski nadređena jedinica poput (*soci-* skupnost) poput obitelji ili generacijski istih likova. Najvišu semantičku razinu pripovjednog teksta pridaje ontenskoj (*ont-* opstojanje), u koju je uključena sociemska i istovremeno podređena psihemska narativna figura: „Ono što se u suvremenoj tematologiji naziva općom temom ili „konkretnom univerzalijom“, ja ovdje imenujem ontenskom narativnom figurom.“ (Peleš, 1999: 254). Odnosi između narativnih figura i sematičkih razina pokazuju o kakvom je romanu riječ.

sazrijevanje, adolescentski susreti s mnogim kušnjama, problemi u disfunkcionalnim obiteljima kao pokretači radnje u realističnom opusu romana. Neki od dječjih likova karakter su apolonskog djeteta, djeteta koji razumije, shvaća i uči, povezuje se s prirodom. S druge strane, likovi adolescentskih romana u realističnom opusu suočeni su s traumama u disfunkcionalnim obiteljima, nesretnim ljubavnim odnosima i frustracijama koje ih dovode do podilaženja konzumaciji opojnih sredstava, potresnih situacija u svijetu bijelog roblja i kriminala:

„Maja Brajko-Livaković ne govori na retrospektivan način (kad se već dogodilo – pogledajmo što mogu likovi o tome reći), već spretno `uvlači` čitatelja u svakodnevne i `bezazlene` situacije iz kojih se razvijaju vrlo ozbiljne posljedice. I ova će karakteristika ostati konstantnom njezina opusa.“ (Zalar, 2002: 232).

3.3. Fantastični romaneskni opus

U fantastičnim pričama književni svijet sastoji se od stvarnog i izmišljenoga svijeta s jasnom granicom, označenom snom, tajanstvenim prolazom ili jednostavno maštovitom igrom (Pintarić, 2008). Onostrano u fantastičnoj, maštovitoj i dinamičnoj priči izaziva čuđenje i zaprepaštenje, ponekad i strah zbog prodiranja sekundarnog u primarni svijet, odnosno fantastičnog u realni svijet (Hamersak, Zima, 2015). Odabrana romaneskna djela imaju fikcijsku narav dječjeg romana, uzbudljive naracije i linearnu ekspoziciju događaja (Hranjec, 1998) sadržavajući istovremeno pedagoški i moralizatorski karakter prilagođen mlađim, ali i starijim (tinejdžerskim) recipijentima. Tematski raznovrsnim opusom, autorica aktualizira probleme ekološkog tipa (zagađenje, „igranje“ zakonima prirode), pitanja sazrijevanja i odrastanja kao i shvaćanja moralnih vrijednosti: „Osim što se junaci priča vole igrati, zabavljati i putovati na maštom oslikana mjesta, u većini slučajeva stječu nove spoznaje koje utječu na kvalitetniju i humaniju promjenu njihova pogleda“ (Pintarić, 2008: 288).

Četiri odabrana autoričina romana podudarna su sa strukturom pustolovnoga romana, sadrže diskretnu edukativnu značajku realiziranu aktivnim dječjim likovima koji rješavaju ono što odrasli ne mogu. Time se povezuje karakteristika *apolonskog* (Zima, 2011: 315) djeteta, „odabranog“, onog koji razumije i rješava slučaj zahvaljujući svojim „dječjim“ osobinama (Zima, 2011), poput djevojčice Jelene u *Sireni i oblaku*. Raznovrsnost elemenata u suvremenim fantastičnim romanima autorice Brajko-Livaković određujemo u slikovitosti opisa, neobičnim likovima i njihovim svjetovima u okrilju prirode. Predočavajući model svijeta sa svim njegovim

ljepotama, ali i problemima kojima je ponekad uzrok čovjek (*Zatočenici Alge, Finka Fi*) ili jednostavno oni sami (*Stakleni dvorac*), pobuđuje se propitivanje u mladom čitatelju o vrijednostima svijeta oko nas i međusobnog djelovanja čovjeka i prirode. Svijet autoričinih romana originalan je, začudan, prepun mističnih elemenata i na taj način vodi dječjeg čitatelja u krajolik prepun simbolizacije koja će detaljnije biti naglašena u interpretacijama fantastičnog romanesknog opusa, obuhvaćajući četiri romana: *Finka Fi, Stakleni dvorac, Sirena i oblak, Zatočenici Alge*.

3.3.1. Priroda kao prostor biološke uravnoteženosti

Autoričin fantastični opus započinje djelom *Finka Fi*⁵, kraćim pripovjednim djelom objavljenim 1995. godine. Ujedno i glavni lik, mlada školjka živi u prirodnom morskom okruženju na stijeni, na Granici u zajednici priljepaka Brzi Su. Iako opsegom kratak, Brajko-Livaković pokazuje svoju nadarenost u građenju fantastične priče uvođenjem suvremenih motiva poput zagađenja mora, putovanja, želje za nepoznatim svijetom. Elementi fantastičnog sadržani su u dvodimenzionalnosti priče podijeljene na dvije razine (Hameršak, Zima, 2015): fantastičnu, odnosno svijet priljepaka Brzi Su, i realnu, sliku ljudskog svijeta na kopnu. Napose, autorica prirodnom svijetu pridaje ljudske osobine poput sposobnosti promišljanja, promatranja svijeta oko sebe, propitivanja, moraliziranja i sl. Već na početku znatiželjna Finka započinje razgovor s majkom postavljajući pitanja o životu izvan stijene. Majka strpljivo objašnjava kćeri kako je život izvan Granice suviše opasan, život u kojemu vladaju Ruke: „Na južnoj strani te stijene bilo je beskrajno more, a na sjevernoj gola golet, pustoš puna rupa, špilja, vijuga, brjegova i usjeklina. Nepoznato područje. Nitko ga još nije bio osvojio. Svemir! A u svemiru Ruke. Prijetnja i smrt tihoj zajednici priljepaka Brzi Su.“ (Brajko-Livaković, 1995: 9). Autorica ubrzo iznosi simboliku i naklonost prirodnoj tematici prilikom čega motiv „Ruku“ prisvaja ljudskoj zajednici u blizini morskog svijeta malenih priljepaka. Ljudi, odnosno Ruke, predstavljene su kao prijetnja, opasnost i ono što ugrožava život morskih bića. Pisana jednostavnim jezikom, priča je bogata opisima svijeta živahne Finke Fi i mnogim pitanjima koje muče glavnu junakinju priče željnu putovanja u nepoznato: „U tim malim bićima bilo je najvažnije pitanje zašto ih ruke ubijaju. Nemilosrdno ih brišu s lica postojanja i života. A imali su toliko toga zajedničkog. I sunce, i more, i cijeli nebeski svod (...). Ali priljepci dobro poznaju

⁵ Iako je riječ o dužoj pripovijetki, svojom tematikom i izrazom obilježila je početak i ogledan primjer funkcioniranja fantastičnog teksta u dječjoj književnosti (Hranjec, 2006), a samim time opravdala svoje mjesto u diplomskom radu koji se bavi autoričinih romanesknim opusom.

njihovo ponašanje, naslućujući njihove želje, čitaju bol i sreću s njihovih lica. Kako?! Pa priljepaka ima svuda (...) Dakle, u blizini svih onih mjesta na koja dolaze i Ruke. Ruke sa svojim ljubavima, sa svojim brigama, strahovima. Ruke se tada vole obraćati moru, nesvjesne svijeta između njih i mora, skromnog svijeta s kamena koji se boji i same njihove sjene.“ (Brajko-Livaković, 1995: 10).

Prateći emocije i unutarnja propitivanja glavne junakinje, spisateljica otvara vrata svijetu prirode, malim, napose neprimjetnim bićima u prirodi i vrijednosti njihova života koje Ruke ugrožavaju. Okarakterizirani kao nezaštićeni i nemoćni, žive u strahu i promišljaju o pitanjima: „Tko upravlja sudbinom? Tko nam oduze mogućnost bijega? Tko nas osudi na milimetre?“ (Brajko-Livaković, 1995: 12). Pitanjima poput ovih, autorica nastoji pobuditi empatiju dječjeg čitatelja prema drugim, manjim živim bićima u prirodi. Nastojeći umanjiti znatiželju radoznale školjke, majka Finke Fi prepričava događaj Finkina oca koji se približio Rukama: „Vidio je kako izgledaju. Bez šešira, gologlavi, s četiri kraka. Dva duža i dva kraća. Dužima hodaju po zemlji i to vrlo brzo, a kraćim se krakovima služe pri razgovoru, jelu, pri veslanju, pri povlačenju mreža i udica... Ruke na sebi imaju nekoliko slojeva šarenih pokrivala (...). Vole biti uz more i na moru (...). Svi žive zajedno u svojim domovima i tvoj otac im je jedino na tome zavidio (...) Bože, da mi se i jedan trenutak s vama okupiti pod istim krovom, bilo bi dostatno za cio život, jer bi se čitav život sjećala toga. A oni ne izlaze uvijek iz svojih domova sretna lica. (Brajko-Livaković, 1995: 28-29).

Autorica s namjernom odabire ova malena bića, u odnosu na ljude, kako bi uvjerljivije prikazala pohlepu i nezahvalnost Ruku na onome što imaju, ali ne poštuju: „Vidiš, Ruke imaju sve da budu sretni. Ali nisu. Galebovi nam donose strašne vijesti iz unutrašnjosti njihove zemlje...“ (Brajko-Livaković, 1995: 30). Nezadovoljna i ogorčena postupcima Ruku, Finka spas i utjehu vidi jedino u moru koje njezinu zajednicu razumije i postaje čamcem do vječnog prebivališta, čak i kada se njihova malena kućica prevrne. Često razmišljajući naglas, pripovjedač prodire u unutarnji svijet školjke Finke Fi, propituje njezine čežnje i želje za pustolovinom: „Zašto smo stvoreni da nas netko jede, zamisli, jede?! Zašto na ovom svijetu nismo svi iste veličine pa nek se onda dokazuje hrabrost?! (...) Ne mogu rađati djecu, a da im ne znam odgovoriti na njihova pitanja. Kako zaustaviti njihove težnje, želje, nemire? Što ako zažale da su se rodili kao priljepci, koje nitko i ne smatra bićima pa ih uništava? Kao bića koja se ne miču (...). Vidiš da se znaju pojavljivati čudnovate i neobjašnjive zaraze i smrti od predivne, drage vode. I nju uništavaju, a s njom i nas“ (Brajko-Livaković, 1995: 42-45). Drugim riječima, psihemska narativna figura - junakinja Finka Fi nalazi se u opreci dviju ontemskih opozicija – „život na

stijeni“/“putovanje“. Jednoga dana, Finka Fi dopušta Ruci da je otrgne i stavi na svoj dlan, a ona je, uočivši njenu ljepotu, odluči zadržati kao lančić oko vrata: „Kao da je bila živa. Isijavala je doista pravi svijet. Pozdravljala je paletom boja svakog prolaznika. Svaka boja bila je poruka: Postoji svijet koji je tako blizu vašeg, a tako daleko. Koji u sebi nosi pjev boja. Dogovor sunca, neba i mora. Postoji svijet koji prašta, i koji živi, i onda kada nije živ.“ (Brajko-Livaković, 1995: 60).

Autorica se izravno dotiče prirodne tematike, odnosa čovjeka prema prirodi i podizanja ekološke svijesti čak i kada su u pitanju ona najmanja živa bića za koja katkad i zaboravimo da postoje. Iako namijenjena mlađim čitateljima, jasna je opreka dvaju ontema – čovjeka naprama prirodi. K tome, vodeći se poetičkim obilježjima Stjepana Hranjeca (2006), Brajko-Livaković u interpretiranoj prozi približava se mladom čitatelju senzibiliziranjem motiva i teme, predstavljajući djetinjstvo mlade školjke Finke Fi u školi, opisuje dječji nestašluk i znatiželju,. Zaključno, spisateljica kroz glavni lik spretno uvlači recipijenta u prirodni svijet naglašavajući tematski kompleks putovanja u nepoznato i shvaćanja prirodnih ljepota, prodirući granicu fantastičnog svijeta odlaženjem u realni, ljudski svijet, u potrazi za neodgovorenim pitanjima. Linearna ekspozicija događaja popraćena je maštovitim ilustracijama, a jasnim i jednostavnim jezikom prilagodila se najmlađim čitateljima.

3.3.2. Priroda i duhovnost kao pozornica sukoba Dobra i Zla

Nadovezujući se na tematski kompleks prirodnog svijeta i važnosti ekološke svijesti svakog pojedinca, Maja Brajko-Livaković 2002. godine objavljuje fantastično-pustolovni roman *Zatočnici Alge*. Za razliku od *Finke Fi*, autorica spretno i maštovito prebacuje radnju romana u urbanu, suvremenu sredinu, prožimajući elemente fantastičnog i realnog. Na vrlo dramatičan način, naslov *Zatočnici Alge* otvara zbivanja u podvodnom svijetu i među ljudima (Zalar, 2002). Fabula romana zbiva se u rodnom mjestu spisateljice – Bol na Braču. Diana Zalar (2002) navodi kako autorica dolazi do saznanja da se spojem fantastike i realnosti najbolje progovara o vječnom sukobu Dobra i Zla. „Djelo je izraslo na vrlo suvremenom i realističnom motivu, pojavi intenzivnog širenja agresivnih tropskih morskih algi u morima Mediterana, pa tako i u jadranskom podmorju. Nije važno zove li se ona *Caulerpa taxifolia* (u stvarnosti prva alga iz porodice *Caulerpe* koja se pojavila u Jadranskom moru), *Caulerpa racemosa* (stvarni naziv druge alge iz porodice koja zadaje nove brige), ili kako drugačije. Važno je da na mjestima

njenog pojavljivanja nema mjesta ni hrane za druga živa bića“ (Zalar, 2002: 233-234). Na početku romana, sveznajući pripovjedač iznosi pogled na dva sasvim različita svijeta: onaj u moru i onaj na kopnu. Dramatično ispreplitanje radnje događa se spajanjem i prodiranjem jednog svijeta u drugi, obogaćujući ga ljubavnom tematikom, duhovnom, moralnom, ali i obiteljskom problematikom.

Radnja romana započinje ljubavnim problemima dječaka Nikole (Nixa). Već u prvim odlomcima, pripovjedač prodire u unutarnja stanja likova, njihova razmišljanja i probleme. Nixa svoje muke pronalazi u neizrecivoj ljubavi prema vršnjakinji Marini, ali i školskim problemima koje donosi sedmi razred. Suživot sa starijom sestrom Dubravkom, mlađom sestrom Tanjom i majkom Florisom nije uvijek optimističan. Dok se otac Vlado posvećuje istraživanjima u moru, Nixa uranja u razredne nevolje na korak pred isključenje. Paralelno s realnim svijetom, pripovjedač uvodi čitatelja u prirodni, skriveni svijet. „Na drugoj strani svijeta, na prostranoj pučini mora, daleko od očiju čovjeka, visoka litica se prkosno i ponosno uzdizala iznad zahuktalog mora. Iz nje je niknuo dvorac čvrsto se prožimajući s kamenim postoljem. Bili su srasli jedno s drugim. Ne bez razloga, jer je Stvoritelj znao svačiju svrhu i razlog postojanja.“ (Brajko-Livaković, 2002: 7).

U skrivenom svijetu postojala je spona između Čuvara Prirode Ursa i Stvoritelja. Urs je imao moć proroštva, širio je duhovni život i štovao puteve Stvoritelja od samog Početka. Neprimjetno je pomagao čovjeku i pazio na prirodnu ravnotežu, iako je postajalo sve teže zbog prirodnih nepogoda koje pogađaju svijet. Autorica još jednom pokazuje naklonost podizanja ekološke svijesti uključujući elemente fantastičnog u realni svijet: „Bivalo je sve više i više posla. Ptičji i životinjski svijet se izmiješao na svim stranama svijeta. Biljka koja je živjela u tropskom području sada tamo ne uspijeva jer se klima promijenila, pa joj sada više odgovara sjever na kojem više nije ledeno nego kišovito.“ (Brajko-Livaković, 2002: 9).

Između ostalog, javlja se motiv nafte kao jedan od elemenata zagađenja mora, koji posebno zabrinjava Čuvara Prirode. U svom laboratoriju, Urs istražuje sve neobične pojave koje prijete prirodi, morskoj i kopnenoj. Razdor i preokret romana donosi pojava alge, kojoj pripovjedač već na početku daje karakteristike Zla: „More se uzgiba, zapjeni. Urs ustukne. Alga se preobličavala u nešto što je imalo moć pretočiti se izvan debelih, sjajnih stijenki bazena. To je bio njen jezik. Jezik zla. Znao je Urs da takav jezik postoji, ali je isto tako znao da ga je osnažio, ojačao Čovjek dirajući i miješajući se u Stvoriteljev poredak. Čovjek, stalno gladan gospodarenja svijetom.“ (Brajko-Livaković, 2002: 23). Autorica ponovno daje kritiku

današnjem, suvremenom društvu i čovjeku koji sam sebi donosi razdor u prirodni svijet. Nisu samo ljudi oni koji su odlučili izdati svoje ideale, već i Čuvar Prirode pada pod čaroliju zlokobne Alge, umoran od pomaganja Čovjeku i služenja Stvoritelju, predaje se u Algine ruke, napušta vjernog prijatelja Tingru i Stvoriteljeve želje: „Između tereta umora, rezignacije, očaranosti, probijalo se tužno Tingrovo zavijanje. Zvao ga je. On se nije obazirao, kao da se njega ne tiče. Što je on bio umorniji, nesigurniji, Tingro je bio čvršći. - Ne slušaj je. Hoće te u svojoj vlasti. Prijatelju, dođi. Ne ljuti se što sam pobjegao, bojim se da i mene ne začara (...). I sam si rekao da govori jezikom zla. Za razliku od tebe, ovog puta ja joj vidim i lice. Iskrivljeno je, nagriženo, prepuno sitnih očica. Ima ih po cijeloj glavi, cijelom tijelu. Bojim je se. Ima neku čudnu moć. Ti si drugačiji otkad je ona ovdje.“ (Brajko-Livaković, 2002: 33-34).

U tematiku prirode, Brajko-Livaković uključuje etičku dimenziju u vidu zagovaranja istinskih vrijednosti u kušnjama i slabim trenucima. Možemo li reći da su ljudske vrijednosti zaista manje kada je u pitanju određeno iskušenje i želja za moći? Može li čovjek sam sebe izdati ako mu se ponudi ono što želi? Dotad nepoznata snaga i dostignuća, dovest će Ursa do želje da obustavi Algu. Nakon što Alga daje Ursu poljubac smrti, prekida se spona između Stvoritelja i Čuvara Prirode: „Dobri Duh iz Ursove duše je bježao. Urs je izgubio svaku plemenitost i ljubav oslobađajući tako mjesta za zle duhove iz svijeta (...). – Pomoću tebe zavladat ću svijetom. Dosta je bilo kopnenih osvajača. Mi ćemo se dignuti iz dubine mora – (...). – Doći će naše vrijeme. Moje vrijeme“ (Brajko-Livaković, 2002: 43). Alga poljupcem osigurava potomke, ne želi dijeliti svoj svijet s Ursom već postaje njegov smrtonosni neprijatelj. Svoj smrad širi po cijelome morskom dnu i proždire sve oko sebe. Spoj s realnim svijetom događa se onoga trenutka kada Alga počinje graditi novi svijet na kopnu, šireći zlo među ljudima. Spisateljica uvodi i elemente krimića, poput nestanka ljudi, neobičnog ponašanja, tajnih sastanaka i sl. U narednom razdoblju naglasak radnje stavljen je na zabrinjavajuće pojave na morskom dnu koje istražuje Nikolin otac Vlado, zajedno s ostalim biologima i znanstvenicima. Za to vrijeme, Urs pomoću Alginih stanica stvara posrednicu između morskog i ljudskog svijeta: „(...) Spojit ću njenu i svoju stanicu. Uzet ću ono najbolje od oboje. Stvorit ću čovjeka, moćnog i lukavog. Mora mora biti više mojih stanica. Mora biti u mojoj vlasti. Da, bit će sjajno. (...). Vladat će kopnom. Hvala bit će jača od Nje, Alge. Uništiti će je. Tako je. Poslije nam ona više neće trebati. (...). Nije primijetio ispod lijeve podlaktice maleni, zeleni madež. Bio je toliko malen da se jedva primjećivao. No, bio je tu, i to od onog trena kad se alga omotala oko njegove ruke. Kad ga je poljubila. Od onog trenutka kad je izgubio sve što je vrijedilo u njegovoj duši. Istom rukom s koje je Ona već ukrala nešto, on je kanio ukrasti Njeno.“ (Brajko-Livaković, 2002:

65). Osim što je zastupljena tema prirode, pitanja ljudskih vrijednosti i kušnji, pripovjedač se u jednom trenutku dotiče i unutarnje svijesti oca Vlade, straha, ogorčenosti i zabrinutosti za trenutna događanja u prirodi, koje u sve većoj mjeri počinju utjecati i na ljude. Sin Nikola ove trenutke koristi za zbližavanje s ocem koji većinu vremena provodi na poslu, stoga odluči potajno s njim otići na Bol gdje se odvijaju neobični nestanci i ponašanja mještana. Kako bi Vlado objasnio sinu povezanost s prirodom i posvećenost poslu, vodi ga u Zmajevu spilju. Fantastika u romanu ne ostaje dječji modus, već odrasli likovi vjeruju u fantastičnu priču, aktivno se uključuju u istu i zajedno djeluju (Zima, 2011). Napose, otac Vlado je taj koji osvještava sinu Nikoli što se zapravo događa na morskom dnu. U dijalogu oca Vlade i sina Nikole, autorica uvodi vjerski, biblijski tematski kompleks Kristova dolaska, kraja svijeta i tumačenja Apokalipse prema Otkrivenju iz Biblije, pobjedu Svjetla nad Tamom: „- Zbog toga sam htio biti tu, zbog tog dualističkog sukoba Dobra i Zla. Htio sam da me mir i drevna povijest ovog mjesta nadahnu u rješavanju problema. Ponekad se u životu čini da mit prelazi u stvarnost ili stvarnost da postaje mit. Ne znam što se događa sada, ali osjećam... nije dobro. (...) Zapravo ne znam kada je pravo vrijeme za shvaćanje temeljne borbe. Borbe Dobra i Zla. Možda je učimo već u kolijevci. Da, istina. Na neke to djeluje tako da se sami priključe zlu jer ne znaju za dobro. Neki pak kasno spoznaju u čijim su rukama i ostanu robovi cijelog života.“ (Brajko-Livaković, 2002: 83). Kontrast Dobra i Zla pojavljuje se i u ljudskom svijetu. U kontrastu s Vladom koji zagovara humane ciljeve, znanstvenik Pierre radost vidi jedino i isključivo u vladanju, novcu i moći. Prema tome nastoji ispuniti svoj cilj kao istraživač – gospodariti životom i smrću, a prije toga usporiti i zbuniti vlastitu ekipu znanstvenika. Vlado predosjeća Pierreove namjere, stoga sina upozorava na oprez. Za to vrijeme, na stupu budućnosti Urs je čitao poruku: „(...) pohlepa je zavladała svijetom. Novac, slava, moć. Podjela svijeta. Nesalomljivi oni koji nose ljubav. Blizanci će doći glave jeziku zla. Izdanak će izdati svoga stvaratelja...“ (Brajko-Livaković, 2002: 93). Na primjeru dosad interpretiranog, jasno je da se fabula odvija paralelno – fantastično se odvija u morskom svijetu, dok se realistično odvija na otoku Braču. Ostaje tako sve dok Alga ne zavlada ljudima na kopnu, označujući ih zelenim madežom, uspješno upravlja njihovim ponašanjem i namjerama. Narušavanje prirodne ravnoteže i čovjekova zadiranja tamo gdje ne bi trebao dirati, dovodi do opasnosti od ugrožavanja svih živih bića. Ubrzo se odvija vrhunac radnje koji sjedinjuje fantastični svijet s realističnim. Urs uzima sebi pravo Boga, silom otima duše, vlada voljom ljudi i stvara Klaru, kraljicu kopna koju šalje među ljude da bude protivnica Alge. Pokrivena morskom pjenom, plaštem zemlje i zraka, nedostajao joj je Dobri Duh Duše koju samo Stvoritelj može dati. Razumjela je sve jezike i prepoznala jezik Zla Alge

i Ursa od kojega se odmaknula. Nastavljajući se na temu želje za moći, Alga stvara Ursa mlađeg, protivnika koji će uništiti njega i Klaru. Istovremeno, javlja se motiv mladosti i ljepote kada Pierre proizvede kremu koja omogućava isto. Tematika konzumerizma i očaranosti vanjskim, prolaznim ljepotama zauzima posebno mjesto u vrhuncu romana. Klara dolazi u ljudski svijet, odudarajući izgledom i inteligencijom, odlučuje biti na strani Dobra, borbe protiv zle Alge. Kako ne bi bila riječ isključivo o prirodnoj tematici, autorica uključuje i motive suvremenog svijeta poput konzumiranja droge, zaraze hepatitisom, sidom, sifilisom, tetanusom u trenutku kada Nikola nespretnim slučajem staje na iglu u borovoj šumi nedaleko od naselja. Pored toga, prožimaju se mnogi vjerski motivi. Klara, prepuna znanja, shvaća podjelu na Dobre, vjerne Stvoritelju i Zle, zaokupljene moći, pristajući na stranu Nikole i njegova oca. U međuvremenu, Nikola nestaje u carstvu zle i strašne Alge, prestrašen i zbunjen, nagovara ga da mu Klara treba biti djevojka prilikom čega će mu tek onda život biti spašen: „ - Klara ti treba biti djevojka. Nema što ona ne zna. Ne trebaš više ni ići u školu. Svemu će t eona naučiti. Ima stanice genijalaca. Kada se sparite, imat ćete genijalce.- Kakvo parenje!?! – nije se mogao suzdržati. – Pare se životinje.- Mala razlika između njih i vas. Ima imate dvije noge, oni četiri. Svatko vas može dresirati. Ako nećeš milom, onda ćemo silom. Ništa lakše.“ (Brajko-Livaković, 2002: 187).

Prestrašeni Nikola u carstvu Alge nalazi ljude bez lica, ljude čija lica je posvojila Alga i sada ih koristi, mijenja kako god želi. Nikola pristaje osvojiti Klaru, začaran moćima Alge, odlazi nazad na kopno i prepričava što je vidio. Klara objašnjava kako je Alga „Zlo koje može biti svuda i svagda. Koje uzima obličje i lica kako joj se sviđi. Želi svijet za sebe. Pakleni plan je bio zauzimanje svijeta. Stavljanje svega pod svoj nadzor. Alga se hrani ljudskim zlom. Sabire ga. Akumulira i postaje Sila Zla. Lica? Lice zlog čovjeka njoj odgovara. A licu odgovara Algin otrovni krvotok. Alga je novo biće na planetu Zemlja. Svi ste vi pomalo krivi što je ona bujala i razvijala se do te mjere. Trovanje svijeta njoj pogoduje. Čovjek je kriv – pogleda uokolo kao da se ispričava.“ (Brajko-Livaković, 2002: 196-197). Autorica ponovno tematizira ljudsko društvo kao pokretača trenutnog zla koje se širi svijetom. Klara se odlučuje koristiti hipnozom kako bi otklonila Algine čarolije i vratila Nikoli sjećanje na iskrenu ljubav. Osmišljeni plan za uništavanje Alge uspijeva kada Nikola spretno u izvor (srce Alge) baca malene pirane koje se hrane samo njome, dok Klara ljudima vraća njihova oteta lica. Za uspješno uništavanje zlokobne Alge zaslužno je udruženje (kompromis) dviju psihemskih figura koje pripadaju oprečnim socijanskim figurama; oprečnim svjetovima. Na kraju svega, Ursu je proradila savjest i umire nemoćan u naslonjaču morske pjene. Nakon dramatičnog i napetog vrhunca romana,

borbe i pobjede nad Algom, rasplet se odvija ispred Zmajeve pećine: „Zmaj je ostao u tami. Zmaj je zaustavljen. Nikola se raširenih ralja nije bojao. Znao je. Nije to bio običan kamen. Osjeti sponu s prošlošću i budućnošću. Na tren sadašnjost mu se učini poput zametka u utrobi Majke Prirode, vezenog pupčanom vrpcom za Početak. Sjedinjenog s Onim koji je stvorio sav poredak na Zemlji. Spozna odgovornost za sebe, obitelj, prijatelje, čak i za one koje nije poznao. Odgovornost za čitav svijet, živi i neživi. Spozna sukob Svijetla i Tame. Borbu Dobra i Zla. Znao je da je ona neimenovana. Ali je isto tako dobro znao na kojoj strani će biti on.“ (Brajko-Livaković, 2002: 227).

Zaključno, roman *Zatočenici Alge* približava se mladim čitateljima uvodeći dječje likove koji su tipičan primjer mladih tinejdžera, odlikujući ih mladenačkim žargonizmima (frka, frajer, furanje, skužiti, i sl.), ali istovremeno pustolovinama koje ih obogaćuju fantastičnim iskustvom pobjede protiv Zla. „Autorica dodiruje i područje duhovnosti, duše. Možemo li sebe prodati, i kako? Što se događa kad više nismo svoji?“ (Zalar, 2002: 234). Svjetonazorski tematski kompleks, usmjeren ljudskim vrijednostima, idealima, žrtvi i vjeri, dinamičnom fabulom suprotstavlja dvije pripovjedne razine: fantastičnu i realističnu. Bogati opisi prirode, ljepote bračkih lokaliteta poput Zmajeve spilje i plaže Zlatni rat, potvrđuju autoričinu naklonost rodnom mjestu. Likovi u romanu prostorno su određeni; na jednoj su strani su pripadnici sociemske figure mora (zloglasna Alga, Čuvar Prirode, Urs), dok drugu stranu predstavljaju pripadnici kopna (Nikola, Vlado, Luka). Generacijski vezani likovi tinejdžera preuzimaju akciju, vodeći se istinskim moralnim postupcima i vjerovanjima, ali isto tako obiteljski povezani lik Nikole i oca Vlade koji pripadaju strani Dobra – oni pomažu, aktivno djeluju i osvješćuju opasnost koja prijeti.

Nadovezujući se na temu prirode, duhovnosti, sukoba Dobra i Zla, Maja Brajko-Livaković 2008. godine objavljuje roman pod naslovom *Stakleni dvorac*, stavljajući u središte fantastični svijet neobičnih bića Južnog i Sjevernog Carstva – Moruze. Ono što je zanimljivo u romanu jest da autorica započinje priču uvodeći motive koji podsjećaju na stvaranje svijeta. Onaj Koji Stvara oslobađa svjetlosne zrake tako da prva postaje voda, druga zrak, treća zemlja i četvrta Moruz. Već na samom početku otkrivamo kako je Onaj Koji Stvara na vrhu kao simbol Dobra, prilikom čega stavlja maleno svjetlo u Moruza i Moruzu kako bi živjeli u jedinstvu i svjedočili o Njemu. Od njih je nastalo mnogo potomaka, a priroda im je priuštila sve neophodno za život: „Moruz i Moruza hodali su sa svojim svjetlom u slozi sve dok jednoga dana Moruz nije poželio ono što drugi Moruz ima. Pružio je ruku. Svjetlo se s tim nikako nije slagalo (...). Podijelili su

se na jače i slabije. Izdvojili su se pametni i snažni. Postajali su moćni. Polako su se izdvojili dok se sasvim nisu odvojili gušeći slabije. Tada im je dosadilo biti Moruzima. Poželjeli su biti Onaj Koji Stvara. Svjetlo se zaprepastilo (...). Govorilo im je o Onome Koji Stvara. Ne! Moruzi i Moruze su se na sve oglušili. Nisu birali načine kako bi bili još moćniji. Pristajali su na sve. Čak i na savezništvo sa Silama Mraka. Nisu trebali izbaciti svjetlo iz svojih grudi. Ono se ugasio samo. Od tada su prošle tisuće i tisuće godine. Svjetlo Onoga Koji Stvara ostalo je samo u nekima.“ (Brajko-Livaković, 2008: 5-7).

Autorica otvara priču motivima podjele na Dobro i Zlo – na Moruze sa svjetlom u sebi i one koji su se udaljili od istog, dajući čitatelju retrospektivan uvid na temelju glavnih sastavnica koje će dovesti roman do napetog avanturističkog vrhunca. Pripovijedanje Maje Brajko-Livaković je slikovito, zanimljivo i prepuno opisa pejzaža. Osim neobičnih bića, cijeli svijet Moruzina vlada fantastičnim motivima i bićima, što je i pripovjedno slikovito predočeno: „Moruzini su imali prekrasno glatko lice boje meda na kojem su se isticala dva velika oka crna poput zelenih kupina. Iznad njih izvijale su se pravilne obrve kao tanki, savijeni listići. Nos im je bio malen, blago uzdignut. Usne punašne. Kosa im je bila bujna, poput raspletena ovčjeg runa. Modra, poput Neukrotive u kojoj se nebo za vrućih ljetnih dana ocrtavalo. Moruzinke su nosile široke haljinice s nekoliko džepova iz kojih je zveckalo, šušalo, u kojima se često nešto micalo. Moruzini su imali hlače i kratke košuljice s rukavima do lakta (...)“ (Brajko-Livaković, 2008: 10).

Početak fabule uvodi igru mladih Moruza kraj rijeke Neukrotive. Kao i ranije, i u ovom se romanu tematizira odrastanje i zrelost mladih Moruzina: „Klo je bio bistar Moruzin kojega je vrlo kratko vrijeme dijelilo od ulaska u svijet muževnih Moruza“ (Brajko-Livaković, 2008: 13). Kao i u većini autoričinih romana, i ovdje je zastupljen motiv ljubavi, isprepleten s avanturističkom fabulom i željom za vječnom mladosti koja se pretvara u opsesiju i pohlepu, ugrožavajući život Moruza. U tim okvirima, autorica gradi kontrast Dobra i Zla; nasuprot Dobru i normalnom, uobičajenom životu Moruza i Moruzinki, razdor donosi lik Vidoviti – moćni i genijalan čarobnjak sa svojim napitkom mladosti: „Ludi san o napitku mladosti rušio je sve ono što je stajalo na putu. Mislio je da će, kada izumi čudotvorni napitak mladosti, svi živjeti u staklenim dvorcima, u snazi i izobilju. Vječno! Zašto bi to dijelio s nekim narodima izdaleka? (...) O Vidovitom su se pričale različite priče. O njegovoj moći, znanju, napitcima, lijekovima. Vidoviti je postojao sve stariji i čudniji. Poludio je kada oca nije uspio pomladiti“ (Brajko-Livaković, 2008: 17-18). Romanom ispričovijedanim iz perspektive sveznajućeg pripovjedača, autorica prikazuje žudnje, probleme i nevjerice s kojima se suočava narod Moruzina. Premda

uvelike vladaju opširni opisi mjesta radnje, poput Staklenog dvorca, prirode i sela Moruza Staklara, dijalozi likova nisu zanemareni. Tematizira se magija, čarobnjaštvo i opasnosti od nje. Likovi se dijele na one „za“ i „protiv“ postupaka koje ugrožavaju zajednicu. Možemo li pronaći sličnosti iz tematskog kompleksa u stvarnom, svakodnevnom životu? Brajko-Livaković ponovno i uspješno uvrštava suvremenu problematiku u fantastični svijet: tema žudnje, pohlepe i bezgranične žudnje za višim, može nas svakako dovesti do vlastite propasti. Vječna mladost donijela je Moruzima ljepotu, zdravlje koje ih je prije napuštalo, ali ostali su bez sjećanja na najmilije, obuzeti moćima Vidovitog koji im je podario bijeg od starosti. Kako radnja romana odmiče, tako Moruzi shvaćaju da isključivo vječna mladost nije potrebna za sreću jer polako nestaju njihovi mladi Moruzini. Osim tematike koja se dotiče vječne mladosti, autorica u dijelu romana predstavlja odnos Vidovitog s preminulom majkom. Obuzima ga tuga razmišljajući o mnogim pitanjima: „ – Majko – prošapta on prijekorno – zašto si me ostavila? Zašto si otišla? Nikad se nisi zapitala što je sa mnom. Znam, otišla si preko planine u bolji svijet. Zato sam i podignuo snažne vjetrove da više nitko ne napusti našu dolinu. Mrzim Moruzine. Svi oni imaju majke, samo si ti mene napustila – rasplače se. (...) Bit ćemo opet zajedno. Sve će biti kao nekada.“ (Brajko-Livaković, 2008: 78-79). Motiv tuge i očajanja Vidovitog, predstavljenog kao negativca romana, u ovom dijelu budi u čitatelju empatiju i promišljanja zašto je Vidoviti zao. U tematskom smislu, roman otvara pitanje obiteljske problematike, ostavljanja i napuštanja kao opravdanja za neetičko ponašanje Vidovitog prema ostatku naroda. Kako se razvija radnja romana, autorica uvodi svjetlosna bića u ulozu tajanstvenog prijatelja koja se obraćaju djeci (Pintarić, 2008). Ponovno se javlja motiv „apolonskog“ djeteta (Zima, 2011), ovoga puta skupine djece iste generacije, koja razumiju i na kojima je zadatak pomoći odraslima i odvratiti ih od krivih postupaka odlaskom u fantastični svijet i suprotstavljajući se Zlu. Brajko-Livaković na taj način naglašava opoziciju djece i odraslih; uzimajući sviri u svoje ruke upravo će Juma, Zang i Klo zbog *čiste krvi i srca* uništiti Sile Tame (Brajko-Livaković, 2008). „ - Svi ovdje imamo svjetlosni dio sebe. Odvojili su se od nas da nam to objasne, da nam pomognu. Da ih bolje razumijemo – (...) - U vama smo od početka svijeta. Stavio nas je Onaj Koji Stvara. (...) - Zašto nam se On ne pokaže? - Pokazuje se. Oh, i te kako se pokazuje. Nalazi se posut po cvjetnim laticama i utkan u svim nijansama boja. Izvire iz svih oblika, vrsta, veličina što niču iz zemlje, vode, svemira. Širi se nebeskim prostranstvima toliko da mu nitko ne vidi početka ni kraja. Golica iz mirisa. Tutnji iz utrobe zemlje i štuca u vodenim prostranstvima koje tvoje oko još sagledalo nije. Pleše sa zvijezdama i cvrkuće s pticama (...).“ (Brajko-Livaković, 2008: 88-89).

Rasplet priče donosi sretan završetak, pobjedu Dobra nad Zlim. Vidoviti u svojoj namjeri za vraćanjem majke i oca iz Zemlje Mrtvih, postizanjem moći veće od Onoga Koji Stvara, na koncu zbog svoje pohlepe i nezahvalnosti propada u zemlju Sila Tame zajedno sa svojim Staklenim dvorcem. Moruzi i Moruzinke više nisu bili mladi, vratile su im se godine, lica i sjede kose koje im sada nimalo nisu smetale, „(...) ostali su tragovi koji su bili u skladu s godinama i to je bilo sasvim prirodno.“ (Brajko-Livaković, 2008: 154). Pored tematike vezane za vječnu mladost i putovanje, autorica na kraju romana uvrštava motiv bijele boje kao simbol čistoće i nevinosti, Dobra: „Ja sam bijela boja, izraz čistoće. Boja duše. Hajde, pokupi me. Prospi me na onu livadu. Već je vrijeme da počne rasti i bijelo cvijeće.“ (Brajko-Livaković, 2008: 153). Sociemske narativne figure - zajednice Moruzina i generacijski istih likova Jume, Zanga i Kloa, zajedno djeluju u opreci dviju ontenskih razina – vječna mladost naprama ljudskim vrijednostima.

3.3.3. Povezanost apolonskog djeteta i prirode

Maja Brajko-Livaković 1995. objavljuje dječji roman *Sirena i oblak*. Sveznajući pripovjedač iznosi priču o prijateljstvu djevojčice Jelene i Oblačka, dok linearnom fabulom i jednostavnim jezikom autorica fantastično zasniva u prirodnom ambijentu, premještajući urbanu sredinu na more, za vrijeme ljetnih praznika tijekom kojih Jelena odlazi kod djeda i bake. Upravo tamo Jelena pronalazi svog izmišljenog prijatelja. „Likovima ovih djela spisateljica pokazuje kako u naizgled nezamjetnim bićima mogu živjeti iznenadna ljepota i velike misli. To je ona misao poveznica koja će ostati neprekinuta do danas i koju nalazimo u svim dosadašnjim djelima ove spisateljice.“ (Zalar, 2002: 231). Svakako nije prvi put da spisateljica odlučuje malim, sasvim običnim prirodnim pojavama dodijeliti fantastične karakteristike. Radnja romana započinje onoga trenutka kada se pojavljuje element fantastike koji postoji usporedo s nefantastičnim svijetom (Hameršak, Zima, 2015): „Povezala je čitavu prirodu sa sobom i nalazila odgovore na sve. Pogled joj je lutao nebom, bojala se da ne izgubi tek pronađenog ružičastog Oblačka. A kad je sunce zasjalo veselije i jače, ružičasti Oblačko je nestao i Jelena je bila strahovito žalosna. Sve sami bijeli oblaci. Ta kamo je otišao, a vidjela je kako joj se nasmiješio?! To nije mogla odgonetnuti...“ (Brajko-Livaković, 1995: 14). Pripovjedač iznosi dječje misli i pitanja koja Jelena postavlja u razgovoru s majkom. Djevojčica se divi majčinim odgovorima i sama priznaje kako jedva čeka odrasti. Pritom valja spomenuti pripovjednu strategiju u kojoj se

pripovjedači mijenjaju, ovisno o tijeku fabule. Početna pozicija sveznajućeg pripovjedača, koji je izvan priče, zamjenjuje se pripovjedačem koji je u priči, točnije kao lik, Jelenin prijatelj kroz formu priča u priči kojima roman obiluje. Tematsko-motivski kompleks odrastanja sažet je već u početnim dijelovima romana: „Otada je Jelena vodila više računa o svemu što su stariji govorili. Nije više bila „beba“, „klinka“, „šmrkavica“, „balavica“, pa da im sve vjeruje“ (Brajko-Livaković, 1995: 20). Jelena se prva obraća Oblačku, žaleći se na tmurno vrijeme toga dana, oblak joj daje do znanja da čuje njezine riječi. Jelena je dijete koje razumije, razvija prijateljstvo s Oblačkom koji ostalim ljudima ostaje nepoznat. Upravo taj međugeneracijski odnos – dijete-oblak (u ulozi učitelja), čini zanimljiv spoj realnog i fantastičnog u socijskoj figuri Jelene i Oblačka. Pripovijedajući joj isprva jednostavne priče, a kasnije simbolične i složenije, Oblačak objašnjava ljudsku prirodu (Zima, 2011). Svaka priča svoje je zasebno poglavlje, poput *Može li priroda biti okrutna?* u kojoj Oblačak pripovijeda priču o lovcima i vukovima, prilikom čega tužan kraj žalosti Jelenu, *Slikar s vučjom njuškom* priča je u kojoj djeca spašavaju i prijateljuju s vukom. U pripovijesti *Kraljica mora* Oblačko Jelenu objašnjava nastanak mora i kopna, njihov suživot antropomorfiziranjem morskog kralja i kraljice, njihove ljubavi iz različitih svjetova gdje kralj dolazi iz morskog svijeta, a kraljica predstavlja kopneni svijet. Oblačko objašnjava Jelenu da, iako su iz različitih svjetova, kraljica je kralju pružila sve o čemu je sanjao: „Veliko se i lijepo otkriva sasvim slučajno. (...) Dolazeći k njoj, uvjerio se da to stvarno udara njeno srce. To ga je iznenadilo. Našao je srce u pijesku, u kamenu. I – zavolio ga. Zavolio ga, jer je to srce za njega prokucalo i dalo mu se.“ (Brajko-Livaković, 1995: 39). Nadovezujući se na motiv ljubavi i prirode, *Jezero želja* donosi priču o Mjesecu i blijedom sviraču, o tijelu i srcu, njegovoj zaljubljenosti u blijedu, snježnu labudicu koja, nakon izlaska iz jezera, postaje prelijepa djevojka plave kose. Njihova tuga rađala se s danom jer su znali da ne mogu svo vrijeme biti zajedno, ona je morala plesati na jezeru, a on svirati na Mjesecu. Po njima je jezero dobilo ime – Jezero želja: „Dobili su kćer koja nije bila blijeda, tako da je mogla živjeti na zemlji, kao i drugi ljudi. U njoj su se oni opet sastajali. (...) Mjesec ih je shvatio i nije bio onako tužan. Vratio mu se sjaj i bez srebrnog svirača, ali sad bi samo ostajao vitak i savijen. Svirač se i dalje nalazio sa svojom velikom ljubavi, a kći im je živjela u kući učiteljice iz sela, blizu Jezera želja. (...) Sad ti je jasno zašto Mjesec nije uvijek okrugao. I sad ćeš lakše zamijetiti nježnog svirača. (...) Njegova kći slični ostaloj djeci. Svakom djetetu. Ako je pokraj tebe, ista je kao ti. Ako je pokraj tvoje prijateljice Tine, slična je (...).“ (Brajko-Livaković, 1995: 48). Autorica u dijalozima Oblačka i Jelene iznosi razne tematsko-motivske komplekse koji odmicanjem priče postaju sve složeniji. Osim prethodno navedenog motiva odrastanja, ljubavi,

odnosa u prirodi, Oblačak postaje Jelenin „učitelj“ (Zima, 2011). Pripovjedni svijet progovara o nizu suvremenih, aktualnih, ali i univerzalnih pitanja, kao što je zagađenje mora kojeg mogu očistiti jedino dječje suze: „ – (...) sve što se rađa iz ljubavi, ljubav ne zaboravlja. Nosi je kroz život. Ta djevojčica je spasila istočno more od umiranja.- (...) Čula je od umornog galeba što je zalutao do njezina jezera da se istočno more guši, davi, da mijenja boje... da umire. Pričao joj je o moru što umjesto zdrave, vješto izvezene, prozirne čipke pjenušavih mjehurića, odjenulo haljinu čiji ukrasi pucaju prije nego što se sastave. Čiji mjehurići vriju. Haljinu na čijim se naborima mlitavo valjaju naslage beživotnih algi. Kaže se tada da more cvjeta, ali ne u cvijeću, već u nemoćnosti i zadnjim porukama. Djevojčica je bila tužna. Nahranila je i napojila galeba, te mu sa krila očistila tamnu nečistoću. Osjećala se tako nemoćnom, ali i ljutom, bijesnom protiv nepravde (...).- Djeco, djeco svijeta, jedno more umire. Pomoziteeee!!! (Brajko-Livaković, 1995: 49)

Na poruku je odgovorilo svako dobro dječje srce, iz dječjeg grla vinula se ptica i nosila u kljunu po jednu dječju suzu i krik. Suze su očistile more i smirile bujanje algi, a dječji glas, vezan za srce, zaustavio je sve ružne namjere. Naime, priča nosi podudarnost s apolonskim djetetom koje je bolje od odrasloga (Zima, 2011). S odmakom radnje u priči, Jelena se povezuje s Oblačkom, ne želi ga izgubiti odlaskom u Zagreb, stoga se njihovo prijateljstvo nastavlja ostankom Jelene kod bake i djeda gdje će završiti školsku godinu. Zanimljiv tematski kompleks koji autorica otvara u fantastičnoj priči je vezan za obiteljske probleme Jelenine prijateljice Tine. Naime, Jelena Oblačku objašnjava kako je njezina najbolja prijateljica usamljena, tužna jer joj je otac otkinuo i nije se vratio. Oblačak daje obećanje Jeleni da će pokušati pronaći Tinina oca u nepoznatoj zemlji. U poglavlju *Zemlja pijanih listova* Oblačak putuje na otok Lampusa gdje neobičan narod otkriva ljekovitost tankih, dugih listova koji olakšavaju bolove i liječe razne bolesti. Bogatstvo prirode koja ih okružuje unosila im je radost „jer su vjerovali da ništa na ovom svijetu nije bez razloga“ (Brajko-Livaković, 1995: 57). Vraćanje prirodnim darovima i ljepotama, pripovjedač Oblak nas u fantastični svijet dvaju naroda otoka Lampusa i otoka Usala. Veliko otkriće ljekovite biljke razveselilo je Lampuse, dok je s druge strane kralj Usalaca odlučio imati osobnu korist od njihova otkrića. U priči je zastupljen motiv pohlepe i neumjerenosti koji obuzima kralja, željan ljekovitih listova, smišlja razne smicalice kojima će ih ponovno pridobiti za sebe. „Lampusi su, naravno, znali što se zbilo i postavljali bi noću straže na obali. No, ni straže nisu mogle zaustaviti pohode Usalaca. Tako se dva otoka, koja nekad življahu kao jedan, zaratiše. (...) Lampusi se počеше baviti mišlju kako da se udalje od Usalaca. A Usalci se polako, polako stanu sušiti, mršavjeti... Djevojke i žene su izgubile boju lica,

muškarci snagu... Tijela su im se savinula, nestali im vratovi. Počeli su sve više sličiti listovima koje su žvakali. I tada to postade zemlja pijanih listova, jer su se opijali od žvakanja tih listova, i od toga više nisu mogli pobjeći. Nisu više sebi mogli pomoći. (...) - Hrabri ne bi sebi dopustili da postanu bezlični listovi zbog opijenosti. To je sve droga – kako kažu odrasli, Jelena. Vidiš da su narodi obaju otoka bili lijepi, veseli i zdravi, a danas, danas su Usalci poput istrošenih listova, zar to nije žalosno?“ (Brajko-Livaković, 1995: 62-63).

U većini Oblačkovih pripovijesti ontenska se razina iščitava kroz suprotstavljene vrijednosti, primjerice, ispravno nasuprot pogrešnom postupku, u ovom slučaju nezasitnost i pohlepa nasuprot zahvalnosti na onome što narod ima. Oblačak Jeleni nastavlja pričati o Koraljnom gradu, Sireni Sarohani i njezinoj zaljubljenosti u mornara kojeg spašava. Ponovno se pojavljuje termin dvaju ontema – kopneni i koraljni svijet. Sirena Sarohana brinula se za mladića sedam dana, pokazala mu podvodni svijet, ali svjesna da on tamo ne može ostati, odlučuje otići u novi život na obalu. „Saslušavši priču, Jelena će zamišljeno:- Nisi mi nikad rekao da postoje sirene!- Nisi me ni pitala! – odgovori Oblačko.- A što misliš, jesam li ja sirena? Volim more, najviše od svega!- Još si mala da bi se znalo – polako će Oblačko. – Ne znam ni jednu sirenu koja je razgovarala sa mnom...- A je li neka djevojčica razgovarala s tobom?- Nije!- Eto vidiš da to nije razlog, onda sam ja prva!- Da, ti si prva, jer si bila uporna i jer si me željela upoznati.“ (Brajko-Livaković, 1995: 75).

Priče koje Oblačak priča Jeleni odvojene su iz njezina svijeta, sve do trenutka kada Jelena postaje dijete koje „popravlja“ (Zima, 2011: 351). Jelena „upada“ u fantastični svijet (Hamersak, Zima, 2015), u Oblačkovu priču o Nespretnom caru gdje pomaže vratiti ispremještana slova na listi vremena za sva godišnja doba. „Sjećaš li se sviračeve kćeri?! Nije ju oblak bez razloga spomenuo u priči o srebrnom jezeru. Možda je upravo zbog nje i ispričana ta priča. Dakle, sviračeva kći je postala druga Jelena i ostala da čuva baku i djeda. (...) Možda je baš ona morala pronaći Tinina tatu?! Bilo je nešto u njoj, nešto što se ne stječe rođenjem. (...) Sviračevoj kćeri bila je zadaća da pomaže svoj djeci svijeta, jer djeca ponekad znaju riješiti teškoće za koje odrasli nemaju ni strpljenja, ni nade, ni sluha. U njoj je bilo nešto od njenih roditelja – davanje svijetu. (...) I kako se Jelena iskrala, tako se stopila s nebom, u boji i pokretu.“ (Brajko-Livaković, 1995: 111).

Pripovijest o Otok-gradu tematizira odnos djeteta i odrasloga u velikom gradu koji klizi niz rijeku. Središnji motiv zauzima predodžba o djetetu i odnos društva prema djetetu (Zima, 2011), prilikom čega Jelenina pojava izaziva čuđenje. Nakon susreta s odraslima i pokušaja da ih

osvijesti o prijetnjama koje slijede, završava u sobi prepunoj igračkama i knjiga, s mnoštvom druge lijepo odjevene, mirne i uljudne djece. Djeca su odvojena, odstranjena i ograničena u prostoru predodređenom samo za njih, omogućavajući im sve potrebno što su odrasli predodredili kao „dječje“ (Zima, 2011). „Približi se onome što joj je zaokupilo pažnju i ugleda na jednom drvu i banane, i kruške, i jabuke, trešnje... sve voće koje je poželjeti mogla.- Kako sve to voće može biti na jednom stablu? – pitala je učiteljicu.- A zašto ne bi bilo, tako je sve jednostavnije i praktičnije. (...) - Molim vas, smijem li dobiti neku igračku? – uljudno zapita.- Samo reci koju hoćeš?- Koju? Pa recimo... zlatnog konja – i pomisli da je sada sve upropastila. Ali na njeno iznenađenje, učiteljica će posve pribrano:- Dobro, izvoli sa mnom – i odvede je do staje. Konjska dlaka bila je tamnosmeđa, sjajna, a griva, griva – zlatna! Ponestade joj riječi! Igračka je bila živa. I tako, sve što je htjela – imala je. Ali što vrijedi, život u zlatnom kavezu. Učiteljice su bile savjesne, učile ih svemu i svačemu. Pripremali su ih da budu čuda, čuda napretka davno minulog vijeka. Jer gdje još postoje dvorci i kule od zlata? Jelena je bila zbunjena. Bila je to mješavina stare raskoši i bezosjećajnosti budućnosti. (Brajko-Livaković, 1995: 116- 118). Jelena shvaća kako je Kraljevski Kancelar zapravo otac prijateljice Tine, vraća njegovu ljudskost koju je zamijenio materijalnim i uvjerava ga da se vrati svojoj obitelji kojoj silno nedostaje. Zakon o odvajanju djece vodi grad prema propasti, ali građani, zaslijepljeni materijalizmom, smatraju takav zakon napretkom. „Ovo me podsjeća na Tinu“ pomisli Jelena „koja je spominjala da je prije rijetko viđala tatu, a kada bi došao, nosio joj je poklone. Ali sad nema ni tate ni poklona. Baš bih voljela vidjeti tog Kraljevskog Kancelara. Mora da je zločest. Ali mora da je i bogat“ (Brajko-Livaković, 1995: 119). Ideja se zasniva na intuitivnom, kompetentnom djetetu (Hameršak, Zima, 2015) kojeg predstavlja Jelena podudarna s apolonskim, zaigranim, radosnim djetetom boljeg od odrasloga i kao takvo „ispunjava“ društvenu funkciju (Zima, 2011). Jelena se vraća u stvarnost, prijateljuje s Oblačkom kojeg nagovara da se s neba spusti k njoj, svojoj ružičastoj sireni, što intrigira pažnju odraslih koji ovu pojavu pokušavaju razjasniti: „Fantastična „dječja priroda“ previše se razlikuje od nefantastične, neuzbudljive „stvarnosti“ odraslih. Dijete time ostaje izvan zajednice, čak i kad joj prividno pripada, ono je asocijalno, neuklopljivo, ali i popravljачko za zajednicu. (Zima, 2011: 317). Odnos djeteta i odraslih ostaje odvojen, drugačiji, više fantastičan. *Sirena i oblak* okvirna je priča čija radnja počinje i završava u stvarnosti, a središnji dio nosi pustolovni karakter (Pintarić, 2008). Spisateljica zadivljuje zanimljivim dijalozima Jelene i Oblačka, raskošnim opisima krajolika i svakog mjesta u pripovijetkama. Misli Oblačka sadrže odgojne osobine, svaki lik ima svoju funkciju, dobru ili lošu. Zanimljiva, dinamična i igriva fantastična

priča u središte stavlja odnos odrasloga i djeteta, prožimajući motive prirode, obitelji, moralnih postupaka, ljubavi i odrastanja koji je prisutan pri završetku priče. Naime, Jelena osjeća, primjećuje da se nešto u njoj dogodilo, promijenilo: „Drugi su je prepoznavali, ali sama sebe nije poznala. Možda zbog toga što je u očima i srcu imala neku punoću.“ (Brajko-Livaković, 1995: 128).

3.4. Realistični romaneskni opus

U odabranim realističnim proznim djelima, Maja Brajko-Livaković se ne ustručava otvoriti tematski kompleks o kojemu se nerado i nedovoljno progovara. Realistični romani tematiziraju svakodnevni, naizgled normalan i uobičajen život mladih junaka u razdoblju tinejdžerske/adolescentske dobi. Kako bi se približila mladim recipijentima, autorica spretno mijenja pripovjedna gledišta u romanima koji obiluju mladenačkim razgovornim jezikom prepunim žargonizama. U nastavku rada obuhvaćeno je pet zasebnih interpretacija romana, prilikom čega će se naglasak staviti na unutarnja proživljavanja glavnih junaka i suvremene motive koji obogaćuju tematski kompleks. Valja pritom spomenuti društvene pojave koje su nedvojbeno utjecale na razvitak tematike proznih djela, kao i samog odnosa prema odabranoj temi prilikom čega autorica prikazuje realnu sliku suvremenog urbanog odrastanja u obiteljskim i društvenim odnosima koji utječu na izgradnju mladenačkog identiteta. Pritom je nastao roman *Kad pobijedi ljubav* (1997) kojim spisateljica spretno uvlači čitatelja u svakodnevne, naizgled bezazlene situacije iz kojih se mogu razviti ozbiljne posljedice. Progovarajući o usvajanju ovisničkih navika, Brajko-Livaković uvodi recipijente u začarani heroinski krug upoznavajući nas s osmašicom Dorom koja se uspjela oduprijeti izazovima (Zalar, 2002). Povezujući tematiku disfunkcionalnih obitelji kao pokretača problema, sljedeći roman nosi naslov *Nije fer* (2000.), smješten također u urbanu sredinu, progovarajući o ljubavnim problemima ne izostavljajući problematiku odrastanja, sazrijevanja, uloge uzora i svjetonazora (Vrcić-Mataija, 2018), ali i kršćanske dimenzije koje se provlače kroz autoričina djela kao preokret, trenutak sazrijevanja i vjere u ljude, ali i više sfere (Zalar, 2002). Autoričinu poetiku nadograđuju romani *Nemoj reći nikome* (2012) i *Milijunaši* (2016), zaokupljeni suvremenim kriminalnim miljeom (Zalar, 2018a). U romanu *Nemoj reći nikome*, riječ je o djevojci Teni Perić koja, povrijeđena, naivna i prevarena, biva uvučena u opasnu mrežu kriminala, otmice, preprodaje bijelog roblja i prostitucije. Radnja predočena iz perspektive mlade djevojke, mladim čitateljima na ozbiljan, napet i dinamičan način daje do znanja kako naizgled bezazlene situacije mogu dovesti do tragične sudbine, u ovom slučaju sa sretnim obratom i završetkom. U *Milijunašima* se razrađuje aktualna problematika bogaćenja suvremenih poduzetnika i utjecaj njihove životne percepcije na razmišljanje njihove djece i bližnjih kao žrtve nepoštenog djelovanja svojih roditelja (Zalar, 2018a). Posljednji roman iz odabranog romanesknog opusa nosi simboličan naslov *Tvoj je red* (2018), ispreplićući suvremeno vrijeme i nekadašnji život u 16. stoljeću. Povijesnu tematiku autorica podiže na sasvim novu razinu dinamičnom izmjenom perspektiva, uključujući učenike

sedmih razreda koji će dokazati kako principi hrabrosti, prihvaćanja i prijateljstva trebaju biti smjernice u postizanju životnih ciljeva (Zalar, 2018a).

3.4.1. Junaci u zamkama suvremenih poroka

Autorica Brajko-Livaković otvara niz tabuiziranih tema u hrvatskom adolescentskom romanu. U ovom slučaju, riječ je o naslovu romana *Kad pobijedi ljubav* (1997.). Lociranjem u zagrebačku sredinu, sveznajući pripovjedač iznosi psihologizaciju osmašice Dore u disfunkcionalnoj obitelji. Prolazeći kroz razvod roditelja i odlazak oca u Veneciju, Dora nezadovoljstvo prikriva knjigama koje rado čita, druženjem s prijateljicom Ivom i vršnjacima, hranom, slikanjem, slušanjem klasične glazbe: „ - (...) Živčana je zbog starog, zbog posla. Dođe doma sva iscijeđena i onda je dovoljna sitnica.- Pa nisi ni ti svetica – šalila se Iva da ublaži Dorinu tugu.- Mi se brzo i pomirimo, ali smeta mi što je tako malo sa mnom.- Pa nisi više beba. Uostalom zar nije bolje da je nema. Možeš raditi što hoćeš.- Pih! Lako je tebi govoriti kad imaš pravu obitelj. Ja imam samo nju – potihlo će Dora. - Nemoj tako, bit će bolje. Doći će i tvoj tata jednom iz bijelog svijeta. Doći i ostati.“ (Brajko-Livaković, 1997: 18). Modernosti romanesknog izraza pridonose dijalozi među Dorinim vršnjacima, bliski raspravama što ih vode jedni s drugima, baveći se odnosima muškaraca i žena, vanjskim izgledom, šminkanjem, ljubavno-seksualnim iskustvima što pridonosi autoričinom razgranatom tematsko-motivskom kompleksu: „ – Naravno da izgledaš starije kad si se toliko namazala i pušiš – spusti joj Marija. – Kako možeš tako dimiti? – i počne kašljati. (...) - Meni nisu jasne ove glupače što uistinu padaju na skupe automobile – nastavi Dora. – Ali ni ti mi nisi jasna. Zašto želiš izgledati starijom?- Kad se ovako dotjeram, zgodnija sam sama sebi. I nekako se osjećam više cool pa mi se stariji dečki više upucavaju i više ih privlačim. Što će mi oni klinci iz razreda. (...)“ (Brajko-Livaković, 1997: 28).

Pripovijedajući događaje u trećem licu, iz mladenačke perspektive promatramo izravne ili neizravne monologe junaka, ispriповijedane jezikom slenga⁶, pripovjedač mijenja pripovjedno gledište u prisutnim dijalozima zbog predočavanja međusobnih odnosa u društvu, obitelji, školi

⁶ Razgovorni stil mladenačkog jezika u kojemu su zastupljeni anglicizmi i vulgarizmi, poput: *profurati, škvadra, stara, cool, zurka, cugati, zapaliti se za nekoga, pljuga, klinka, balavci, diskač, narkići, džankiji* (narkomani), *zacopati se, do daske, lova, frendice, ufurati se, mjuza, kužiti, usrati se* (prepasti se), *zabadati nos u svako govno, tko j... susjede, „skidati se“* (odvikavati se od droge), *popišana, usrana škvadra, „šut“, „dop“, rulja, „trip“, murija, daviti* (dosađivati), *nafiksati se, klepetati* (brbljati), *feeling* (osjećaj)...

(Vrcić-Mataija, 2018). Fabula iznosi živote suvremenih adolescenata u kojoj se isprepliću motivi droge, disfunkcionalne obitelji, nesretne zaljubljenosti, poremećaji prehrane, pretilosti, narkomanske smrti (Zima, 2011). Mladi otvoreno razgovaraju o problemima u društvu, pritom nadoknađujući nedostatak i potrebu komunikacije koja će upravo dovesti Doru do krivih postupaka i sloma. Dorina žudnja za majčinom i očevom ljubavi prikazana je uz pomoć inovativne struje svijesti, pri čemu recipijent ulazi i razumije unutarne težnje i osjećaje s kojima se Dora suočava: „ – Mama i taata... - bile su joj riječi pred san, kao maloj bebici koja žudi za blizinom obitelji i njezinom toplinom. – Prespavati tvoju, mama tugu... razočarnjee. Tvoju zaposlenost, usredotočenost samo na sebe. Tvoj ispeglani izgled, tvoje duge nokte, tvoje besprijeke frizure i svilene košulje. Tvoje puste tablete za smirenje i drhtave ruke. Tvoju šutljivost i tvoje zatvaranje. Tvoje bježanje od mene. Tvoje krize i tvoje plakanje... Tvoje krizzeeee i tvoje plakanjee... Ti mene više trebaš nego ja tebe... Ja tebe više trebam nego ti mene... Ti si meni maajkaa... ja sam tebi majkaaa... Ne ja tebi majka... majkaa komee... majkaa tati... tati... *zašto tata bježi... tataa...*“ (Brajko-Livaković, 1997: 82).

Nezadovoljna i nesretna zbog svog tjelesnog izgleda, četrnaestogodišnja Dora krivi oca koji je napustio nju i majku Kseniju, ubrzo dolazi u odnos s malo starijim dečkom Dinkom, za kojega ubrzo shvaća da zarađuje kao diler. Dinko uvodi Doru u društvo svojih prijatelja ovisnika. Udaljavajući se od bliskih osoba, Dora ulazi u ovisnički krug, noseći im hranu, pospremajući stan u kojem borave, nastoji im pomoći da se odviknu, dok vlastite prijatelje i školu stavlja u drugi plan (Zima, 2011). Pripovjedač dokumentaristički ulazi u svijest i spretno otvara tabuizirani svijet ovisnika: „Stan je bio u totalnom neredu. Pepeljare vrhom pune. Opušaka je bilo, po podu, po posteljini... Šprica koliko hoćeš. (...) Nekoliko krvavih vatica, razbacanih žlica i žličica... (...) Užasan nered, smrad kad se dođe izvana. Na podu ispod kreveta primijeti Lanu, tamnu, mršavu djevojku. I ona je bila na krilima svog prikazanja iako je zbog toga prije nekoliko godina ostala bez dva prsta. Pohlepa ovisnosti... žurba da se što prije ubrizga... punjenje šprice bez igle... ubrizgavanje... grudice u otopini... gangrena... rezanje... I nije se opametila!“ (Brajko-Livaković, 1997: 154). Narativan prostor predstavlja odnos Dorinih prijatelja, obiteljskih situacija koji čine složenije sociemske odnose u romanu, pri čemu pripovjedač nastoji protumačiti postupke svojih likova poput majčinih razmišljanja o Dorinim krivim postupcima, osjećaju krivnje Dorina oca, nedostatku komunikacije, nesrećom zbog izgleda i sl. „Jest, mama Ksenija je primijetila da se Dora u zadnje vrijeme povukla u sebe. A kada bi progovorila, bijes bi frktao. Okrivljavala je najprije sebe i situaciju s mužem, onda i smrt male Sanje. Mislila je, smirit će se, ali, što je vrijeme prolazilo, situacija je postajala sve

lošija (...). Mama više nije znala što bi. Bila je zabrinuta. Brinula ju je i ta dijeta u koju nije imala uvid (...).“ (Brajko-Livaković, 1997: 152). Bez obzira na to, Dorino ponašanje i odluke ne čine prethodno navedene situacije. Naime, ona ulazi u ovisnički krug motivirana prijateljstvom, empatijom, osjećajem vlastite odgovornosti i ne osjeća opasnost u koju se upušta. „ – Ima li Boga? – pitala se Dora. – Ako ima, zašto onda toliko patnje? Zašto nema više ljubavi? Zašto toliko nepravde? Da sam Bog, ne bih izdržala toliko ljudskih suza. Zaustavila bih rat i glad. Oprosti mi, Isuse, govorim kao bezbožnik, vjerujem kako postojiš. I vjerujem kako nas voliš, samo je problem što mi sami sebe ne volimo. Vjerujem da mora postojati nešto više, nešto božansko jer čovjek je preslab da vodi ovaj svijet, zato i jesu tolike nedaće. (...) I pomoz, molim te, svima koji uzimaju drogu. Nek nađu smisao života. Ljubav. Mislim ipak da je ljubav najvažnija, ona je pokretač cijelog svijeta. Ljubav i mržnja. Kada bi svi ljubavi imali, rata ne bi bilo. A kada ratova ne bi bilo, ljudi bi bili zdraviji i sretniji. (...) Kad bi svi ljudi ljubavi imali, ne bi bilo bježanja iz svijeta i zatvaranja u vlastite svjetove. Ne bi bilo ni alkohola, ni droge...“ (Brajko-Livaković, 1997: 143).

Roman se posredno dotiče teme Domovinskog rata uključujući lik djevojčice Sanje, prognanice iz Vukovara, njezina oca koji je nestao i majčine tuge zbog čega često dolazi Dori, osjećajući privrženost, razumijevanje i toplinu. Sanjina smrt postaje prekretnica Dorine izdržljivosti, nakon čega zapada u očaj, osjeća tugu i ljutnju⁷, napušta staro društvo i prepušta se svijetu narkomanije, željna ljubavi i topline: „Dori se na trenutak, ali samo na trenutak učini kako bi to bilo stvarno zgodno da i njezini problemi ko mjehurići od sapunice puknu. Da na trenutak pobjegne, ne sluteći tada da bi se pridružila vojsci onih kojima je glava umjesto nogu, a noge umjesto glave pa hodaju svijetom naopačke. I polako... pretvaraju se u biljčice... lomljive, tanke... dok se ne savinu i u zemlju ne vrate...“ (Brajko-Livaković, 1997: 118). Osim slikovitih opisa, otvorenih razgovora o utjecaju i moći opojnih sredstava, odlomci romana predstavljaju početak ovisnosti, ponašanje ovisnika (likova Lennona i Reeda), pakao kroz koji prolaze tijekom svoje borbe. Dijalozi između Dinka i Dore detabuiziraju temu ovisnosti o opojnim sredstvima, točnije o heroinu: „ – Dora, ne budi naivna. Nekome je lakše biti u drugom svijetu nego hodati ovim svijetom. Zašto ja nisam upao u te probleme? Ti? Tvoji prijatelji? Ako oni ne žele pomoći sami sebi, ne može im nitko drugi pomoći. (...) - Zar ti ih nije žao? Pogledaj kako

⁷ „Dora je očajnički ispustila krik i počela se derati. Rukama je udarala po jastuku i vikala: - Zašto?! Zašto?! Sanjice mojaaa... Iva ju je gledala s bolom, nemoćna. Znala je kako je Dora jako voljela Sanju, koja je, eto, preživjela Vukovar, rat i stradanja... i jučer preminula ispod kotača u ludoj Aveniji Dubrava. Tragedija! I nju je potreslo kad je čula, a Dora je ludjela od bola, nemoći, bijesa...“ (Brajko-Livaković, 1997: 146).

je Lenon mršav. Kost i koža. I kakvi su mu zubi, kao da su truli, koža mu je uvenula. (...) - (...) I Lennon i Reed su nekoliko puta pokušavali prestati. Oni su najbolji frendovi. Zapravo, bili su, jer su pravi fikseri prodali i dušu. (...) Kad se primiče prestanak djelovanja droge razdražljivi su, viču vulgarni su, čak bi se i potukli. A bili su sjajni dečki. (...) Na prvom je mjestu droga i to uglavnom heroin. Droga im isisava mozak, ispija tijelo. Ponekad donosi užitak, kratkotrajni užitak. Između užitaka strahovitu napetost, patnju, bol i vrisak tijela... Čisto ludilo, pomračenje uma u krizama. (...) Tada postoji samo ONA. Ne djevojka, ni ljubav prema djevojci, za to su tada prikraćeni, a nisu ni sposobni.“ (Brajko-Livaković, 1997: 127-129).

Pri završetku romana, Bowie, jedan od prijatelja ovisnika umire od prevelike doze, dok se ostali u strahu razbježe i ne pokušavaju mu pomoći. Doru Bowieva smrt iskreno pogađa, pritom pati i osvješćuje svoju nemoć u postupcima i želji da utječe na ovisničke živote (Zima, 2011). „Shvati irealnost takvog načina, besmisao i uništenje. Shvati da Dinku, Gitaristu, Bowieju, svima onima koji su prošli kroz taj san manjka smisao života. Ne znaju pozitivno misliti. Nemaju ni ideala, a ako su ih i imali, onda su ih zatukli. Nemaju ni ljubavi jer ljubav ne podnosi da je druga. Nemaju se za što boriti jer žive u društvu u kojem je važnije *imati* nego *biti*. Nemaju ni vjere. Na riječ vjera Dora malo zastane i zastidi se kako je poklekla, kako je pobjegla. A to *biti* otriježni je i Dora nakon toliko vremena shvati kako želi opet biti Dora.“ (Brajko-Livaković, 1997: 182). Majka Ksenija isprva ne primjećuje što se zbiva, ali ulogu „pomagača“ preuzima Darko, zaljubljen u Doru, prati njezino ponašanje i sumnjivo odlaženje na istu adresu. Uz pomoć oca policajca i Dorine najbolje prijateljice Ive, uspijevaju Doru izbaviti iz opasnog narko-kruga (Zima, 2011). „Dori se polako vraćao osjećaj za ljepotu stvarnosti. Polako je otkrivala svoj atelijer i radovala se kao da je spavala poput Trnoružice, stotinu godina. Sve slike, svaku knjigu, svaku sitnicu vratila je na staro mjesto.“ (Brajko-Livaković, 1997: 189).

Autorica i u realistični opus, očito je, uvrštava motiv Zla u kojega upada Dora, zbog čega je i ovaj opus na ontenskoj razini moguće promatrati kao sukob Dobra i Zla; iskrene ljubavi i vjere te pakla svijeta droge (Hranjec, 2006): „Brajko Livaković is the first Croatian author to tackle the hollow life of young men and women addicted to heroin. Dora deceives herself by claiming she just wants to help them. (...) One might say, Dora joined a new crowd, a crowd that does not ask questions or give her a hard time, a crowd that welcomes her with open arms, ignores her physical flaws, and helps her find *relief*.“⁸ (Zalar, 2018b: 142-143).

⁸ „Brajko-Livaković prva je hrvatska autorica koja se uhvatila u koštac sa ispraznim životima mladića i djevojaka ovisnih o heroinu. Dora se prepušta tvrdeći da im samo želi pomoći. (...) Moglo bi se reći da se Dora pridružila

3.4.2. Problematiziranje ljubavne tematike na dvije razine – ljudskoj i božanskoj

U sličnom smislu, vezan za obiteljsku problematiku, autorica objavljuje roman pod naslovom *Nije fer* (2000.). Roman nastavlja prethodni, *Kad pobijedi ljubav* (1997.), prilikom čega se i nadalje radnja locira u urbanu sredinu, stavljajući u središte ljubavnu tematiku, nadopunjenu društveno-kritičkim odnosima prema određenim tipovima ponašanja (Zima, 2011). U romanu dominiraju tri psihemske narativne figure adolescenata koji čine ljubavi trokut. Roman ne tematizira isključivo ljubavnu problematiku, već progovara o odrastanju, sazrijevanju i izgradnji identiteta. Ljubavna tema u romanu je produbljena, kompleksnija i predstavljena na dvije ontomske razine – božanskoj i ljudskoj (Hranjec, 2006). Uz motiv ljubavi pribrojeni su motivi prijevare, nevjere u svijetu odraslih, ali i mladih čiji životi se međusobno isprepliću (Vrcić-Mataija, 2018). Glavni junaci romana, Ivan, Marta i Ana, polaznici su prvog razreda srednje škole. Osim što na socijskoj razini djeluju zajedno kao dio mladenačke klape, svih troje pripadnici su suvremene urbane mladeži različitih identiteta, istovremeno povezani mladenačkim žargonizmima kao karakteristikom govora mladih (Vrcić-Mataija, 2018), o čemu svjedoči i jezik sveznajućeg pripovjedača: „Srećom da je Ivan bio negdje u svom *feelingu* jer je ona osjećala kako joj toplina prelazi u glavu, kako joj se slijeva na čelo, klizi niz obraze. Potajno je očekivala, nadala se: *Ne, ne može biti istina da je zagrijan za drugu. To je nepravda! A možda nije to?!* Ohrabrena nadom opet ga je pogledala, u isti čas se nadajući da će primijetiti lijepu, novu plavosivu kapu s čvorom na vrhu. Kapa je isticala modru boju njenih očiju i ona je toga bila svjesna. Htjela je biti lijepa za njega.“ (Brajko-Livaković, 2015: 5),

Martinu osobnost, zrelost i odricanje u korist voljene osobe primjećujemo na početku romana. Potajnice zaljubljena u prijatelja Ivana, s kojim pohađa sate vjeronauka, pomalo biva ljubomorna, ali ne i zavidna. Ivan prema Marti gaji isključivo prijateljske osjećaje dok pati za djevojkom Anom, sasvim oprečnoj Marti koja predstavlja kršćansku poniznost i skromnost. Marta ipak pronalazi snage da pomogne Ivanu, makar joj on ne uzvraća ljubav (Hranjec, 2006): „Glupačo, šuti. Da se nisi otkrila! govorila je sama sebi. Neka, bolje mi je potajno patiti i biti uz njega kao prijateljica, nego da ga zauvijek izgubim, zaključila je zatomivši jedan dio sebe, potisnuvši ga duboko.“ (Brajko-Livaković, 2015: 7). S druge strane, vršnjakinja Ana odrasta u

novom društvu, društvu koje ne postavlja pitanja niti joj zadaje brige, društvo koje ju očekuje raširenih ruku, ignorira njezine fizičke nedostatke i pomaže joj pronaći olakšanje“ (prijevod: A.Š.)

obitelji vođenoj materijalizmom, živi površno, ne shvaća ideju prave, istinske ljubavi, opravdavajući time svoju vezu s Ivanovih očuhom Antom. U suživotu glavnih junaka, uključuju se i životi odraslih: Martina majka⁹ kao primjer razumijevanja i prisnosti u Martinim osjetljivim trenutcima sazrijevanja, Ivanova majka Renata¹⁰ čiji lik se javlja povremeno, također puna topline i razumijevanja za sinovljeve ljubavne probleme, polusestra, baka, Anini roditelji i Anin brat, Ivanov poočim Ante koji donosi razdor u životima Ivana i njegove majke. Ante je okarakteriziran kao „neodgovoran slabić, razmetljiva izgleda i ponašanja, koji ugodu i dosadu mirnog braka razbija povremenim seksualnim iskustvima s maloljetnicama, dok je Anin otac jednako razmetljivi novobogataš, koji novcem ne može kupiti manire, što izluđuje njegovu ogorčenu i nezadovoljnu ženu alkoholičarku.“ (Zima, 2011: 318). Tematski kompleks zastupljen u interpretiranom romanu, pored ostalog, jest socijalna nejednakost u poslijeratnom vremenu (nakon Domovinskog rata), sumnjiva bogaćenja i nezaslužena stjecanja određenih privilegija. Kao društvena kritika poslijeratne stvarnosti, autorica predstavlja likove Aninih roditelja, čiji otac je vozač političkog dužnosnika, što ga ubrzo dovodi do diplome i magisterija na sumnjiv način (Vrcić-Mataija, 2018). Napose, Anin prikaz obitelji omogućuje nam autoričinu kritiku, ne samo društva, nego i odgojnih mjera utemeljenih na klimavim društvenim odnosima, oslijepljeni materijalnim vrijednostima, nedostatkom komunikacije u obitelji, jedni drugima prebacuju pogreške u odgoju (Vrcić-Mataija, 2018) koje sveznajući pripovjedač spretno prikazuje strujom svijesti i unutarnjim promišljanjima Anine majke: „I tko je kriv? Jesam li možda ja? Možda to radi meni iz prkosa?! Zašto laže? Premda ne znam, zašto bih ja bila kriva? Pokušavam kao prava majka brinuti o njenom ponašanju. Bilo bi mi lakše da se otac ne miješa. Ja jedno, a on drugo. Strašno je popustljiv. Malo je s njima, a i kada jest, stalno im nešto obećaje. Je li to razlog njenog drskog i bezobraznog ponašanja?“ (Brajko-Livaković, 2015: 36).

Zanimljiv lik svakako je pater Zvonko koji zauzima ulogu „autoričina glasnogovornika“ (Hranjec, 2006: 260), ali i zbog toga što su likovi svećenika zaista rijetki u proznim djelima dječje i adolescentske književnosti. Pater ima razumijevanja za Ivanove ljubavne probleme,

⁹ Nezadovoljna neuzvraćenom ljubavi, materijalnim stanjem i izgledom, majka joj vraća izgubljene važne vrijednosti u osjetljivoj životnoj dobi sazrijevanja: „(...) samo te volim i to baš onakvu kakva jesi. I kada sebe takvu prihvatiš, nitko te neće uznemiravati i nećeš se osjećati bićem druge vrste. Mi ih sami pravimo u svojim glavama.“ (Brajko-Livaković, 2000: 69).

¹⁰ Lik majke Renate javlja se povremeno. Kao mlada udovica, topla majka puna razumijevanja, pridonosi plodonosnom odnosu sa sinom čestom komunikacijom. Iako pomalo zaslijepljena mužem, ne uočava napeti odnos između Ivana i Ante. Vođena majčinstvom i željom za očuvanjem obitelji, pronalazi snage za oprost nevjernom mužu (Vrcić-Mataija, 2018).

savjetuje ga na putu prema pravoj ljubavi: „Nema ništa ljepše od uzvraćene ljubavi. Čiste i iskrene ljubavi. Ona puni srce zadovoljstvom, a zadovoljno srce lakše se smije. Smijeh je potreban kao i kruh. Djeco, dio smo svijeta. U zadovoljstvu srca nađimo mjesta za drugog. Čujmo ga! Ljubav će vam pomoći da uvijek budete na svom putu.“ (Brajko-Livaković, 2015: 53). Upravo on će biti ključna prekretnica u Ivanovom životu i raspletu romana. Prije svega, važno je uočiti sociemski narativni obrazac koji povezuje tri adolescentska junaka. Naime, njihovi identiteti proizlaze iz tri suvremena obiteljska konteksta usmjeravajući njihovo sazrijevanje u različitim pravcima (Vrcić-Mataija, 2018). Pomoću Aninog lika, autorica otvara problematiku isticanja društvenog statusa, kojemu se Ana suprotstavlja, odbija pohađati privatnu gimnaziju na kojoj roditelji inzistiraju i nastoji realizirati život utemeljen na suprotnim društvenim vrijednostima, daleko od svađa, ucjena i očeva autoriteta. Odrasla u obitelji zaraženom materijalizmom, roman tematizira dvije ontomske razine – Anin materijalizam i ispraznost takvog načina života, s druge strane vjerska osviještenost u likovima Ivana i Marte koji svoje odrastanje i sazrijevanje usmjeravaju prema vjeri, duhovnosti, pomalo neobičnim i rijetkim životnim uzorima. Kao pravi prijatelji, dijele zajedničke interese, bave se pisanjem poezije, sportom, odlaze na duhovne vježbe. Ivan je odličan učenik, svira klavir i zasniva ambicije na temelju kojih, jednoga dana, želi postati pijanist. Njegovo se razmišljanje znatno razlikuje od Aninih ispraznih snova zasnovanih na popularnosti, eksponiranju ljepote i želji za materijalnom sigurnosti, Ivan joj služi kao pomoć kojom će doći do željenog cilja. Nagli preokret dovodi Ivanovo saznanje o aferi poočima Ante i Ane, prilikom čega Ante nudi pomoć Ani u njezinim ostvarenjima manekenske karijere (Zima, 2011). Kada Ivan u Martinom društvu shvaća Aninu nevjeru i licemjerje, gotovo umire od alkohola koji je pronašao u stanu, no spas pronalazi u vjeri. Kulminacija radnje nije bez razloga u vrijeme Kristova dolaska – sveznajući pripovjedač vremenskim kontekstom ukazuje na obiteljsko zajedništvo i mir, ali i na posljedice ljudske zlobe (Vrcić-Mataija, 2018). Ivan u božićnoj noći, opijen, doživljava halucinacije, otvarajući motiv kliničke smrti, čime pripovjedač otkriva religiozne motive u Božjem glasu koji mu se javlja u viziji pokojnoga oca kojemu želi otići, ali biva odvrćen od istog zbog ljepote neproživljenoga života: „Ivanu je bilo toplo, ugodno. Ništa ga nije smetalo, brinulo. Nije osjećao tijelo, vrijeme, bilo kakvu potrebu. Bio je on, a u isti mah i nije bio on. Osjećao je da lebdi. Ispod njega bio je bolesnički krevet i na njemu on. Vidio je strku ljudi u bijelom. Njegova – majka je plakala naslonivši se na Antino rame. Ante?! Nije ga mrzio. Htjede reći majci da ne plače, živ je... uto začuje glas:- Ivane, tvoje vrijeme još nije došlo. Kamo žuriš? Moraš se vratiti i svoj poziv ispuniti do časa kada budeš pozvan. Nisam te pozvao. Sam si se pozvao. A nije na

čovjeku da se sam poziva. Dao sam ti um i srce da pravilno sagledavaš stvari, da jedno obuzdava drugo. Iskoristi to što sam ti dao. Rijeke sam za tebe stvorio, da ih piješ, da se hraniš onim što u njima živi. Da ih krotiš. Svjetlost sam za tebe stvorio. I ljubav sam vam dao da vam poziv bude plemenit. A nije ljubav sve što se ljubavlju zove. Ne moraš je očajnički tražiti. Ljubav će doći. A ti ne bježi. Živi. I na svom putu dijeli ljubav. Što budeš dao, vratit će ti se. Odjednom se nađe na krevetu. Do njega su dopirali uzvici olakšanja.“ (Brajko-Livaković, 2015: 115). Upravo to je preokret i presudno mjesto u romanu – Ivan odlučuje živjeti i ostvariti smisao u životu (Hranjec, 2006).

Kontekst suvremenog urbanog sazrijevanja adolescenta kao i pripovjedni stil pridonose modernosti interpretiranog romana. Iako pisan u trećem licu, sveznajući pripovjedač spretno ispunjava radnju unutarnjim monolozima koji otvaraju psihološku karakterizaciju likova (Vrcić-Mataija, 2018). U prilog tomu idu dijalozi vršnjaka o temama ljubavi, mode, seksualnosti, prijateljstva, vjeri, čak i problemima droge među mladima. Uvodeći lik Domagoja, sina liječnice i prijateljice Ivanove majke Renate, u nekoliko dijelova uočavamo Ivanovo zdravorazumsko, zrelo promišljanje i stavove o prolaznim, ispraznim užiticima koje odbija, bez obzira na proživljeno razočaranje u ljubav i susret sa smrću. „Pričaš priče za malu djecu. Govoriš mi o trenutku koji ti daje lažnu snagu i crta lažni svemir. O trenutku koji ti daje snagu Boga i kruni te za blaženstvo. Mrzim laž. Govoriš mi o trenutcima! A što je s ostatkom života? Što slijedi poslije tih trenutaka? Daj, otkaci se. Želiš od mene stvoriti ovisnika da ti sutra plaćem na ramenu i tražim još. Ne! Neću! Ne dam ti da na meni zarađuješ.“ (Brajko-Livaković, 2015: 140). Pročišćen, sazreo i potaknut kršćanskim naukom i vjerom, Ivan prihvaća život: „Osjeti se spreman uhvatiti u koštac sa svim problemima. Shvati i još nešto što je pater rekao: „... o miru u tebi, meni, nama ovisi i mir, sreća svijeta. (...) Ostavljajući trag u debelom snijegu,. Želio je upravo to. Ostaviti trag.“ (Brajko-Livaković, 2015: 151).

Kako u romanu naslova *Kad pobijedi ljubav* (1997.), tako i u interpretiranom romanu *Nije fer* (2000.) autorica putem sveznajućeg pripovjedača progovara o važnosti obiteljske komunikacije kao ključnom elementu i pokretaču svega dobrog, ali i lošega. Diana Zalar zaključuje kako je „važna i nenametljiva kršćanska dimenzija ove knjige. (...) Neki ljudi poklone i darivanja nalaze isključivo po dućanima, a drugi su sposobni darovati svoje snove, razgovore, svoju pozornost drugome, svoje rječite šutnje... svoje vrijeme. Evo na čemu još Maja gradi svoju poetiku: upravo na djelatnoj vjeri. U ljude, ali i u više sfere...“ (Zalar, 2002: 233). Autorica uozbiljuje tekst, čini ga dramatičnim i dinamičnim, suosjećajući sa mladima i problematikom

odrastanja, čini svoje romane putokazima i pomoćnicima u osjetljivom razdoblju sazrijevanja (Hranjec, 2006).

3.4.3. Materijalizam nasuprot temeljnim ljudskim vrijednostima

Romaneski opus autorice Brajko-Livaković obogaćuje adolescentski roman *Milijunaši* objavljen 2016. godine. U središte romana autorica stavlja srednjoškolca Luku, ovoga puta premještajući dio radnje iz urbane sredine na otok Valicu. Narativna aktivnost svodi se na prethodne motive interpretiranog romana *Kad pobijedi ljubav* – tematiku materijalizma i pohlepe, želje za „otimanjem“ onoga što nam ne pripada, uranjanjem u ogrješenje zakona. Spisateljica nenametljivo ističe ljudske vrijednosti, važnost brige za bližnje i zavičaj u kontrastu na materijalistički svjetonazor (Javor, 2016). Maja Brajko-Livaković uspješno zadržava suvremene tematske i motivske preokupacije iz prethodnih romana, jednostavan jezik i dominaciju dijaloga uz sveznajuće pripovjedno gledište. Pored toga, roman je obogaćen razgovornim stilom mladenačkog žargona prilikom čega sveznajući pripovjedač ponovno ulazi u svijest iznoseći unutarnja previranja i promišljanja junaka. Luka Marin srednjoškolac je iz imućne obitelji, omiljen u razredu, ima potrebu za vršnjačkim dokazivanjem, ponosan je na očevu karijeru, mašta o stjecanju bogatstva i vožnji skupih automobila kako bi zadivio svoju buduću djevojku. „Više nije bio klinac. Bio je uvaženi srednjoškolac. Možda je tata to smetnuo s uma pa zaboravio kako je to izgledalo kad je on bio u tim godinama. I zato, mislio je Luka, neće se ljutiti na njega kad otkrije da ga nije poslušao. Možda ipak malo zažmiri jer ta mu je zabrana bila tako smiješna i nerazumljiva da ga Luka nije mogao ozbiljno shvatiti.“ (Brajko-Livaković, 2016: 5). Društvene promjene u suvremenim obiteljima donose sa sobom neuravnoteženost između potrebe djece i roditelja, na način da brak nekim roditelja pruža mogućnost napredovanja u poslovnom smislu i profesionalnom životu, ali na štetu obiteljskom okruženju (Vrcić-Mataija, 2018). Autoričin roman predstavlja suvremeni stil života izgrađen na očevom karijerizmu, kojemu se divi sin Luka, odlučuje iz Zagreba s njim otići u Valicu gdje će se održavati pregovori i skupljati potpisi za gradnju marine na dijelu gradske plaže Zlatnorate. „– Marina i bilo što u vezi nje. To je projekt da te zaboli glava. Ako uspije, bit ćemo milijunaši.- Tataaa, je l stvarno? – uzvikne Luka sa sjajem u očima. *Toooo! Pogodio sam u pravu točku. I još, love do krova! Ludilo!*“ - Imam ja nos, viziju – otac zastane, pogleda sina i odluči progovoriti koš nekoliko riječi. – Ukratko. Imamo more i obalu za poželjeti. To stranci rado plaćaju. Imamo više od tisuću otoka, zatim dobru hranu, vino. Tko se prvi to sjeti unovčit,

njemu najviše! Razumiješ? - Naravno, tata – nasmije se Luka onako malo obuzdano, a najradije bi eksplodirao, rasprsnuo se. On i njegov tata! Taj ima super ideje. Super! (Brajko-Livaković, 2016: 13).

Prezaposlenost Lukina oca Frane u romanu je očita, ali i disfunkcionalna za obiteljski život koji će uskoro gotovo razoriti odnose, kao i sliku „savršenog“, poštenog oca. Upuštanje u sumnjive poslove i zaokupljenost u gradnji marine u rodnom mjestu, ekonomski interesi nadjačat će ljubav prema zavičaju i ljudske vrijednosti Lukina oca, zbog čega će jasno protestirati mještani. Luka mjesto Valicu također doživljava kao svoj zavičaj i pridružuje se prosvjedu (Javor, 2016). Naime, predio plaže zvan Zvizdica određen je za gradnju marine dok će ekonomski interesi Frane Marine odvojiti ljude na dvije strane – Frane kao predstavnik i pokretač zadiranja u prirodu, mještani kao ona strana koja želi najbolje za Valicu (Lukin prijatelj Mario, Mariev otac, Lukina tetka Luce, mještani). „ – U prirodu se ne smije dirat. Na jednome mistu na silu odlomiš, a na drugome se samo otkine. Razumiješ? Jednostavno je. - Daj šuti, naravno da razumijem. Moj stari misli da će puno ljudi dobit posao, da će ljudi zaradit, da je to za razvoj mjesta, čitavog otoka.- Aaaa, nije sve kako se čini. – Mario se okrene prema Luki podižući kažiprst.“ (Brajko-Livaković, 2016: 25).

Osim spomenutih likova, prisutan je lik vršnjakinje Vane i njezine obitelji: majke Katice koja radi kao čistačica u Lukinoj obitelji, oca invalida i dviju sestara. Djevojčica Vana pohađa isti razred kao i Luka, suprotstavljena je Lukinom svijetu materijalizma i raskoši, dolazi iz siromašne obitelji. Riječ je o dvjema suprotstavljenim obiteljskim socijskim figurama – Lukinoj koja pripada imućnom miljeu nasuprot Vaninoj siromašnoj obitelji. „Autorica nam preko obiteljske i društvene pozicije dvoje mladih pruža uvid u dvije suprotstavljene stvarnosti današnjeg života u Hrvatskoj.“ (Javor, 2016: 138). Osnova dvije opozicije kao dva različita shvaćanja svijeta i društvene stvarnosti razmatraju se na dvije ontomske razine (Peleš, 1999) – materijalizam, karijerizam, zadiranje u prirodu nasuprot skromnosti, produhovljenosti i uravnoteženog odnosa prema prirodi. „Ona, Lanternica je šutjela. More ju je valjalo, oduzimalo joj metre i metre preko zime dajući joj obilno proljeće i ljeto. Čovjek je dolazio na nju, lijegao, a ona mu se nježno utiskivala u kožu. Preuzimala je ljudske terete pričajući mu vjekovnu priču o čovjeku i prirodi. Najprije je stvorena ona u velebnoj ljepoti. Potom on. Bili su povezani pupčanom vrpcom. Njezin govor čovjek je svojim srcem razumio. (...) Onda je to srce počeo potiskivati um koji je vodio znanju. Čovjek se počeo dijeliti. (...) Znanje je pratila slava, a srce se smanjivalo.“ (Brajko-Livaković, 2006: 88). Kontrastna stajališta najjasnije vidimo u poglavlju kada se Valičani formiraju u kolonu i premještaju kamen po kamen praveći novu

plažu u sredini mjesta, apelirajući na narušavanje i zadiranje u prirodu, ogorčeni prijedlozima o gradnji marine. Prilikom toga, Lukina teta Luce ističe transparent na izvanrednim vijestima, ispisan krupnim slovima: „*IMA LI PRAVO ČOVJEK UPRAVLJATI PRIRODOM TAKO DA JOJ ODUZIMA NJEZINU SVRHU? ... JE LI ONA DANA ČOVJEKU DA ON UŽIVA U NJEZINOJ LJEPOTI, DA SE U NJOJ OBNAVLJA... ILI SAMO DA VIDI ZARADU?...*“ (Brajko-Livaković, 2006: 45).

Junak romana Luka djeluje između oprečnih figura i vrijednosnih sustava; prvotni osjećaji prema ocu ustupaju pred spoznajom njegove nepravde. On postaje dio zajednice otoka Valice, pridružuje se organiziranom protestu zbog gradnje marine. Lukin bogataški svijet ruši se u trenutku kada otac završava u zatvoru, preplavljen stidom i očajem, shvaća kako je otac ogriješio zakon, iznevjerio zavičaj i ljudske vrijednosti. Nakon toga, sveznajući pripovjedač često mijenja pripovjedna gledišta, ulazeći u Lukinu svijet i njegova unutarnja previranja: „U glavi mu je bila praznina. NE! Po glavi mu se motalo toliko misli da nije nijednu mogao izdvojiti. NE! Sve što je donekle suzbijao na traci za trčanje sada je nahrupilo tiskajući se i cijućući poput miševa u mišolovci. (...) Zamku je postavio nepoznat netko. NE! Zamke životinjama postavljaju ljudi, a ljudima – oni sami. Kakva ironija!“ (Brajko-Livaković, 2006: 83). Osjećajući sram zbog očevih postupaka, u Lukinim mislima gomilaju se pitanja koje dovode do osjećaja bijesa, izdaje, čak i pojave suicidalnih misli. Na rubu snage, Luka sjedi na rubu zgrade, prizivajući religiozni diskurs: „Koliko pitanja! Toliko različitih, suprotnih, čudnih... Gdje je istina? (...) Zašto? Zašto tata? (...) Lagao si! Nama! Sram me. Stid me proći ulicom, stid me u školi, stid me kad sam sam... (...) Zašto? Zašto? Zašto? (...) Kako bi bilo da se pomaknem do ruba, preko... Bi li bilo slučajno? Teta Luce uvijek govori da nema slučajnosti. Ali da ima Boga. Bože, pomози mi! P-o-m-o-z-i m-i! stid me tražiti pomoć... Čak i od tebe. Što je uopće ovaj život? Zašto se događaju loše stvari?“ (Brajko-Livaković, 2006: 98-100). Tog trenutka djevojčica Vana zauzima ulogu Lukine prijateljice, glasa razuma i podrške, ona razumije, pomaže mu u sazrijevanju i nastoji mu pokazati pogled na drugačiju sliku stvarnosti (Javor, 2016). Kroz zajednička druženja, razgovore i upoznavanje Vanine skromne obitelji, Luka shvaća prave i istinske vrijednosti. „Tvoja situacija može se srediti, zato ne smiješ biti malodušan i reći samo O.K. – imitirala ga je, a onda sa žarom rekla. – Trebaš vje-ro-va-ti! Svu pozitivnu energiju i svjetlost poslati tamo gdje treba.- Tebi je lako govoriti – reče pa mu tek onda dođe do mozga. Ugrize se za usnu. – *Sorry*, brži mi je jezik. Ne ljutiš se?- Ne, ne ljutim se. Zašto bih se ljutila? Mi smo prijatelji, zar ne?- Jesmo, jesmo – nasmije se. Taj mali osmijeh ohrabri Vanu na potpunu iskrenost. Nije više bio onako mrgodan, lica isklesanog i oborenih

očiju. Bio je... ne kao prije, malo tužan, ne previše... ali, bio joj je draži nego prije, bliskiji, topliji... normalniji.“ (Brajko-Livaković, 2016: 113).- Kroz odnos Luke i Vane, autorica unosi motiv ljubavi koji se rađa pri završetku romana. Iako Luka odbija kontakt s ocem, Vana ga poučava o obiteljskim vrijednostima bez obzira na nepogode koje pogađaju obitelj. Napose, Luka uviđa vrijednost opraštanja, upravo čime roman završava – Lukinim posjetom oca u zatvoru. (Javor, 2016). „Luka je svoju priču olakšao tako što je neke stvari shvatio, posložio. Sad ih je drugačije nosio. Izišli su iz tramvaja i pričekali autobus. Vozili su se do druge zgrade, trokatnice s puno prozora. Na ulazu su bili policajci. - Čekam te ovdje – reče Vana i stane u hlad.- Ako se zadržim? - Rekla sam, čekam te. Ostani koliko god trebaš – nasmije se i mahne mu. - Luka potrči. Tati.“ (Brajko-Livaković, 2016: 136).

U romanu *Milijunaši* nenametljivo se provlače ljudske vrijednosti, motiv oprosta i tematski kompleks materijalnih, prolaznih vrijednosti. Autoričine tematske preokupacije iz prethodnih romana uočavamo i ovdje, poput ljubavi koja spaja naizgled dva različita svijeta. Riječi Lukine tete Luce u ulozi su prikazivanja autoričinih stavova i progovaranja o ljudskim vrijednostima: „Sinko moj, eto uči. Na greškama se uči. Novci su važni, ali oni dođu i odu. Treba imat dobrotu koja se ne može podmitit i koju imaš i kad ništa nemaš. To su pravi milijuni!“ (Brajko-Livaković, 2006: 117).

3.4.4. Kompleksnost suvremenog odrastanja – nelegalne radnje i narušavanje ljudskog dostojanstva

Povratak tematici suvremenog odrastanja u pubertetskom životnom periodu, Maja Brajko-Livaković 2012. godine realizira romanom pod naslovom *Nemoj reći nikome*. Kompleksnog karaktera, roman preuzima pripovijedanje u prvom licu, iz perspektive glavne junakinje - osmašice Tene Perić. Uvjerljivim govorom, autorica mladim recipijentima nudi psihološko stanje glavnog lika, emotivno proživljavanje djevojke koja se našla u srži ilegalnih radnji i nemilosrdne mreže kriminala. 15-godišnjakinja Tena odrasta u Zagrebu, živi bezbrižno i lagodno, pored brižnih roditelja i izvrsnog školskog uspjeha, vjernih prijatelja i naizgled savršenog dečka Frana. Iznenada, takva slika svijeta brzo tone; Tena popušta u školi, niže loše ocjene jednu za drugom, uz moguću zaključnu jedinicu iz povijesti. Pored toga, veza s dečkom Franom, sinom bogatog političara, pokazuje i svoju drugu stranu, dok Tenina najbolja prijateljica Kristina postaje nepristupačna, nerazumna, a roditelji naporni. U tipičnom

tinejdžerskom romanu sa slikom suvremene obitelji, pozicionirana je junakinja Tena koja sama sebe shvaća žrtvom loših okolnosti, iako nije svjesna vlastite odgovornosti. Prije svega, zaljubljenost i zaludenost „idealnim“ Franom postavlja prijateljstvo, zdrav pogled na život i vrijednosti na zadnje mjesto (Kos-Lajtman, 2012). „Moj FRAN! Ljepši je od Zaca. I pametniji. Zašto Kristina uvijek ima nešto protiv njega? Možda je ljubomorna. Ne znam zašto, ali Kristina mi sve više ide na živce. Neću sad u analizu jer mi je analiza dosta. (...) Kristina je tvrdoglava ko magare i još se ponosi tom tvrdoglavošću. Govori da njeguje osobnost. Kakva je to osobnost?! Kako osobnost mogu biti vrećaste hlače i dva broja veća majica? Vječno je u teniscama iz kojih ne ispada! (...) Ja se, za razliku od nje, trudim biti u trendu. (...) Njoj je to dosadno. Stalno prigovara. Poput stare babe je! (...) Ona se uopće ne šminka, ne vjeruje proizvođačima jer kaže da samo zarađuju na takvima kao što sam ja. A kakva sam to ja? Vodim računa o izgledu. Znam savršeno složiti odjeću, cipele, nakit, frizuru.“ (Brajko-Livaković, 2012: 8-9).

Već u početnoj struji svijesti glavne junakinje pronalazimo poveznicu s prethodnim junacima autoričnih romana, primjerice Luka iz romana *Milijunaši*, također obožavatelj materijalnih i skupocjenih stvari kojima se ostali oko njega mogu diviti. Usmjeravajući ciljeve isključivo na to kakav će dojam ostaviti na Frana, Tena se pretvara u razmaženu, nerazumnu djevojku koja gubi doticaj sa stvarnim životom: „A taj je život podrazumijevao i padove, žrtve i nepravde – primjerice neimaštinu onih o kojima svakodnevno izvještavaju vijesti a koji žive na rubu egzistencije i/ili ostaju bez posla, krnje i narušene obiteljske odnose koje potvrđuju neki od mladih ljudi koji žive u njezinoj blizini (djevojčice Petra), narušenu ravnotežu u svijetu prirode (za što se zanima njezina, sada već bivša, prijateljica Kristina). Taj je život, nažalost, podrazumijevao i one koji se bave poslovima s onu stranu zakona, u što se na najbolniji mogući način – iskustvom na vlastitoj koži – i sama uvjerala.“ (Kos-Lajtman, 2012: 240). Radnji se uvelike pridodaju Tenini dnevnički iskazi, poput objava na suvremenim internetskim stranicama (blog, e-mail, SMS-ovi), doprinoseći žanrovskoj višestrukosti i tematskoj kompleksnosti autoričine poetike (Kos-Lajtman, 2012). „Blog mi je postao poslastica. Fora je iznositi mišljenje pod nadimkom. Istina, oni koji to čitaju uglavnom znaju da sam to ja, ali nema veze. (...) Nadimak (nickname) *Ledena*. Otvorila sam i počela pisati: *Hej svi koji se osjećate poput mene na kraju školske godine, izdržite još malo! Pa ovo je ludnica. Pa to nije za ljude! Mislim, je za one koji se nisu zaljubili. Oni pojma nemaju kakvo je to mučenje kada ti tri trećine mozga ne reagiraju na znanje. Ja naravno spadam u one zaljubljene, ludo zaljubljene. Nitko za nas nema razumijevanja. (...)*“ (Brajko-Livaković, 2016: 59).

U idealizirani svijet o vlastitom uspjehu mode i frizerstva, Tena ostaje slijepa na poglede onih čiji stavovi su bili razumniji i bistriji od njezina. Razgovori s prijateljem Markom i prijateljicom Petrom isprava se čine da utječu na Tenino razmišljanje i iskrivljene stavove. Petra djeluje kao „popravljačica“, u neku ruku glas razuma i realnih stavova o vrijednostima i moralima. „ – Ako drugi varaju, zašto bi i ti? Ako drugi krađu, zašto moraš i ti? To mi se gadi. To su mi ljudi bez stava. Pobrkao si neka načela. Gdje je moralnost, poštovanje, odgovornost... Mogla bih još nabrajati, ali neću! Ponašate se kao balavci, pa nisam ti ja mama. To ti je dosta za večeras! – vikala je na njega Petra, a ja nisam mogla ni riječi izustiti od čuda. Točno je bilo sve što mu je govorila. I drago mi je bilo da mu je to rekla bez uvijanja, pravo u rebra. Možda je tako i najbolje. Zašto mu ja nisam odbrusila? Starija sam od nje. (...) Petra me je sve više iznenađivala. Bilo je zapravo lijepo čuti da je nekome stalo do nekoga.“ (Brajko-Livaković, 2012: 98).

Putem interneta, Tena upoznaje isprva simpatičnu curu Dijanu Morić koja privlači Teninu pozornost te započinju razgovor o fotografijama i zajedničkim temama. Prekid s Franom ruši Tenin idealni svijet, osjećajući se razočaranom i neutješnom, razvija razgovor s Dijanom o reviji frizura u Milanu prilikom čega joj Dijana nudi susret s fotografom Robertom, Dijaninim rođakom. U trenutku kada Tena zamalo nagovori Petru na zajednički odlazak u Milano, sumnjičava Petra odustaje: „ – (...) Što sam više razmišljala, ta mi je ideja postajala sve apsurdnija, nemoguća. Oooo i ja bih htjela u bijeli svijet. Dokazati se i po mogućnosti nešto i zaraditi jer, za razliku od tebe, ja nemam novaca. (...) A ti?! Znam, teško ti je. Ali nije smak svijeta. I ja bih mogla šiziti i vikati, umisliti da su mi drugi krivi. Sama si kriva. Pogledaj istini u oči i priznaj. (...) Molim te, razmisli – nagovarala me. – Pa nisu svi ljudi na internetu dobronamjerni. (...) Sve sam se više udaljavala. Automatski, nesvjesno. Onda sam se sjetila Dijane. Zašto ne?! Zapravo super! Idealna prilika za rješenje mojih problema, pomislila sam s nekim novim buntom, inatom... prkosom. (...) Trčala sam. Bilo je pola sata prije dogovorenog. Nema veze. (...) Moram im umaći. Gle, nije potrebno! Crni BMW čekao je na uglu Varšavske i Gundulićeve.“ (Brajko-Livaković, 2012: 154-156).

Tena upada u mrežu zloglasnog kriminala koji se zasniva na izrabljivanju djevojaka na području Hrvatske i susjednih zemalja. Autorica otvara nimalo jednostavan tematski-kompleks prostitucije, prodaje organa i ostalih nelegalnih radnji koje premašuju sva ljudska dostojanstva i prava (Kos-Lajtman, 2012). Tena se budi u nepoznatom autu čovjeka Dušana koji preko granice ilegalno prevozi nju i još dvije djevojke. Ubrzo počinje sumnjati u njihove namjere, budi se u nepoznatoj sobi gdje shvaća kako su se njezine najmračnije sumnje ostvarile. Autorica

nam iz Tenine perspektive živopisno i detaljno opisuje prostorije u kojima se nalazi, osjećaje straha i srama, nemoći i usamljenosti, zapanjena mogućom istinom: „ - Oteta sam! – puknulo je iz mene. – Otetaaa saaam! – vikala sam, nemoćna i sama. (...) Osjećala sam se grozno, kao, kao... na prodaji. Načinio je jedan krug. Potom je stao. Podigao je štap i stavio mi ga ispod brade. Dopustila sam mu da mi okreće lice. Pažljivo me je motrio, poput ptice grabljivice. Gledala sam ga svisoka. Njemu to očito nije ni najmanje smetalo. (...) Bože! Bože! A onda... me zgrabio straga. Opipavao. Ruka mi je poletjela (...) - Budi dobra, sve biti dobro. Imati love. Kad imaš love, vratiti dug.“ (Brajko-Livaković, 2012: 182-183). U narednim dijelovima romana, roman poprima karakteristike napetog krimića, odudarajući od nekadašnje autoričine privrženosti mladenačkoj svakodnevnici. Dinamičnosti romana pridonosi nizanje struje svijesti glavne junakinje tijekom vremena provedenog u mračnoj sobi na katu. „Ukipjela sam se. Dolazili su! U sobi je bio polumrak. Skočila sam s kreveta. Kamo da se sakrijem? Nisam imala kamo. Priljubila sam se uza zid. Suze su mi se nakupile u očima. Zatvorila sam ih susprežući dah. Otključavaju se vrata. Srce mi je stalo. Sad će me srediti! Počela sam se tresti. (...) Stigla je čitava ekipa. Jedan je nosio fotografski aparat, drugi osvjetljenje. Ništa mi nije bilo jasno. (...) Zatim mi pokretom pokaže da se skinem. Da se skinem?! Zašto? Ukočila sam se. Nisam reagirala. Ona se ne začudi, već mi priđe i počne me teatralno oslobađati odjeće. Smijala se. Svi su se smijali. Bilo mi je neugodno. (...) Ostala sam u gaćicama i grudnjaku. Hoće li tu stati? Odahnula sam kad sam shvatila da neće ići do kraja. (...) Bila sam poput kipa. Nepokretna. Paralizirana. Nitko nije čuo. Odjednom sam bila gola. (...) Ženetina me gurnula na krevet. Namještala me. Postala sam lutka. Fotoaparat je škljocao. (...) Gola, golcata, ležala sam na tom jadnom, prljavom krevetu, dva obamrla. Bila sam sigurna da bi me batine manje boljale.“ (Brajko-Livaković, 2012: 188-190). Pripovijedajući u prvom licu, junakinja predočava zaista potresno, emotivno i zastrašujuće iskustvo mladih djevojaka koje se zajedno nalaze u opasnoj mreži kriminala. U jednom dijelu, spisateljica sasvim otvoreno detabuizira temu bijelog roblja i trgovanja ljudskim organima: „ - (...) Ti kao ništa ne znaš? Ali postoji i druga opcija: da nas prodaju... ali... samo u delovima. - Što to govoriš? – prestravila sam se.- Načula sam, najviše traže bubrege. - Bbbubrege? – šuplje sam ponovila.“ (Brajko-Livaković, 2012: 193).

U trenutku kada su otete djevojke premještene u mračni podrum, u Teni se događa preokret, bolje rečeno shvaćanje i preobraćenje o prethodnom nepoštivanju ljubavi, prijateljstva i sreće života kojega je imala, ali nije cijenila. Nadalje, autorica ponovno uvodi motiv vjere, molitve i obraćanja Bogu u najtežim trenucima: „*Zatočeništvo. Nisam sigurna koji je dan, možda treći ili četvrti?* – stala sam jer mi se ruka tresla pa sam nastavila velikim slovima. *DOGADA MI SE*

NEŠTO NEVJEROJATNO, NEŠTO ŠTO NISAM NI NA FILMU GLEDALA, MOŽDA SANJAM... (...) BILA SAM SLOBODNA. KAKO JE TO DALEKO OD MENE SADA! (...) ZBUNJENA SAM... ZATEČENA... PRESTRAŠENA... ZAKLJUČANA SAM... NE MOGU POBIJEĆI! (...) SHVATILA SAM DA SAM NAMIJENJA VELIKOM TATI ILI KAKO ONI KAŽU PAPI, TJ. NJIHOVOM VELIKOM ŠEFU. CURE SPOMINJU I ORGANE, NAŠE ORGANE! (...) JEDNA OD DJEVOJAKA, GORANKA, JE NESTALA. KOJA ĆE BITI SLIJEDEĆA? (...) VOLIM MAMU, TATU I SARU. I KRVNU SESTRU. ONA NIJE NASJELA! BILA JE PAMETNA! JA SAM UISTINU PRAVA, PRAVCATA GLUPAČA. ... BLOG! FEJS! BOŽE! ČETIRI STOTINE PRIJATELJA! IDIOTSKI! ŠTO SAM UOPĆE MISLI, A? JEL TA DIJANA UOPĆE POSTOJI? (...) BOŽE, POMOZI MI! MOŽEŠ LI ME UOPĆE ČUTI KAD SAM TI SE MALO MOLILA?“ (Brajko-Livaković, 2012: 198-199).

Nakon zapisanih misli i osjećaja krivnje koje je odložila u svoju bilježnicu, Tena i sama promišlja i priznaje: „Ja sam najveći krivac. (...) Bože, kakva sam to bila?“ (Brajko-Livaković, 2012: 199). Autorica ne nastoji prebaciti krivnju na glavnu junakinju, već se otvoreno iznose osjećaji i greške na prkosnom putu, zaslijepljena materijalizmom i preranim, sasvim nerealnim karijerizmom. Tenini naivni postupci dovode ju do samog ruba borbe za opstanak u nehumanim uvjetima. Tijekom boravka u zatočeništvu, Tena susreće djevojku blijedog lica i sasvim bezizražajnog pogleda. Autorica još jednom kroz fabulu detabuizira motiv droge kao zaključak osjećaja opijenosti djevojaka koje su se tamo nalazile: „Ukočila sam se. Djevojčino lice bilo je blijedo. Nijedan se mišić nije micao. Kapci na očima bili su joj poluspušteni. A onda ih je podigla. Ukazale su se oči, čudne, bezizražajne i mutne. Zjenice su bile male. (...) Duboko sam uzdahnula. U mislima mi se pojavio izraz lica one cure. Ziher. Bila je drogirana.“ (Brajko-Livaković, 2012: 201-202). Zahvaljujući Markovoj krivotvorenoj novčanici, policijski službenici ulaze u trag otmičarima koju su istu novčanicu uzeli Teni i ostavili ju u bifeu kraj Trsta za vrijeme otmice. Dok Tena otmičarima postaje samo broj, gubeći osjećaj stvarnosti i vremena koji provodi u zatočeništvu, ponovno ju premještaju i odvođe u raskošnu vilu gdje autorica, kroz Teninu perspektivu, sasvim otvoreno i opisno iznosi trenutke kada se Tena već pomirila sa svojom nesretnom sudbinom i naredbama koje joj se iznose: „Bilo mi je svejedno što ću staviti na sebe. (...) Gornji dio haljine bio je sasvim proziran, donji dio nešto manje. Rublje je bilo oskudno, preoskudno. Ali nisam marila. To više nisam bila ja. (...) Posjeli su me u sjajni, crni mercedes rimskih tablica. Nečujno je klizio. Kamo? (...) A onda sam se našla u prostoriji. (...) Skinula mi je kapuljaču i pribadačom zakvačila na grudi ceduljicu s brojem pet. (...) Tražilo se od mene da stanem na osvijetljeni krug. Poslušno sam krenula tamo. (...) A

onda... glazba odjednom utihne, svjetla se pogase. Dograbe me u nečije ruke i povuku za sobom. Izvan, izvan, izvan vile dok me nisu nabrzinu ugurali u neki auto.“ (Brajko-Livaković, 2012: 227-228).

U pokušaju bijega, mafiju i otete djevojke presreće i zaustavlja policija. Tena se budi u bolnici u Milanu, spašena od rane opasne po život i zahvalna na novoj prilici, promišlja o vjeri i voljenim ljudima oko sebe: „Rekli su mi da sam sigurno imala na nebu jakog anđela čuvara kada sam poslije svega izvukla živu glavu. Sada čvrsto vjerujem u anđele čuvare. Vjerujem i u Boga. Podigla sam pogled prema nebu i šapnula: - Hvala!“ (Brajko-Livaković, 2012: 234).

Autorica kulminaciju obogaćuje vjerskim motivima, zahvalnosti na životu, što se može povezati s prethodnim proznim djelima, poput romana *Nije fer* i likom Ivana koji se, isto tako, nakon počinjene greške i trenutka slabosti, budi u bolnici, prolazeći preobraćenje i sazrijevanje, otvarajući novi pogled na svijet. Prilikom boravka u bolnici, Tena čita novine u kojima se iznose inicijali njezina imena kao žrtve ralja bijelog roblja. Sasvim otvoreno, bez cenzure, spisateljica piše o prostituciji, trgovini ljudima i aktivnostima organiziranog kriminala: „*U uspješnoj i dugoj pripremanoj akciji talijanske, ali i policije susjednih zemalja, kao i naše, iz paklenih ralja bijelog roblja, prostitucije i trgovine ljudskim organima spašeno je devet djevojaka. Među njima je bila i T.P., petnaestogodišnjakinja iz Zagreba, za kojom se pet dana intenzivno tragalo... (...) Mafija je ekonomski najsnažnija talijanska „tvrta“: oko 100 milijardi eura godišnje utrži samo u „klasičnim“ aktivnostima organiziranog kriminala – kao što su šverc drogom, šverc oružjem, prostitucija, iznuda i zelenaštvo, kontrola i zloporaba javnih natječaja. Dakle bez podataka o unosnoj trgovini ljudima i drugim kriminalnim djelatnostima...“* Pisalo je: *bubreg 250 eura, jetra 600, srce 750 eura... stisnula sam svoje srce.*“ (Brajko-Livaković, 2012: 234-235).

Otvarajući ovu kompleksnu, nesumnjivo potresnu i dinamičnu radnju, autorica još jednom pokazuje kako se ne ustručava govoriti o tematici o kojoj se prečesto šuti, već upravo takve teme pronalazi izazovnim, okupirajući istovremeno pažnju djece, tinejdžera, ali i odraslih recipijenata. Podložnost sličnim, delikatnim temama, autorica pokazuje i u prethodnim romanima realističnog opusa, razrađujući teškoće suvremenog odrastanja u svijetu ovisnosti (alkoholizam, droga), disfunkcionalnih obitelji, nedostatku komunikacije i sl. Svojevrstu poetiku Brajko-Livaković gradi na podizanju svijesti o tome da su mladi često žrtve nasilja općenitu u društvu, čija životna posrnuća mogu biti izvrsna životna škola prema putu odrastanja i izgradnje kvalitetne osobnosti, prilikom čega je neizostavna uloga odraslih i prijatelja bez kojih ni jedan od autoričinih junaka-protagonista ne bi uspio (Kos-Lajtman, 2012). U ovom

slučaju, naivna i povodljiva Tena ne bi uspjela preživjeti traumu i nevjerojatno iskustvo u raljama kriminala da nije bilo onih koji su cijelo vrijeme bili uz nju (roditelji, prijateljica Petra i prijatelj Marko). „Nije stoga slučajno da roman, nakon dramatičnih i turbulentnih zbivanja koja su unijela potrese u odnose glavne protagonistice sa svima iz njezina bliskog okružja, završava vrlo simboličnom situacijom – ponovnim okupljanjem prijateljskog trija na Meštrovićevu *Zdencu života*, izvoru novog, revitaliziranog prijateljskog povjerenja i nagovještavaju svijetle zajedničke budućnosti.“ (Kos-Lajtman, 2012: 242).

3.4.5. Princip hrabrosti i domoljublja u okviru povijesne tematike

Najnoviji roman Maje Brajko-Livaković, ujedno i posljednji u interpretaciji realističnog opusa, nosi naslov *Tvoj je red*. Objavljen 2018. godine, prodire u povijesnu tematiku vezanu uz sjećanje na Sigetsku bitku, povodom obilježavanja četiri stotine i pedeset godina od junačke obrane i pogibije Nikole Šubića Zrinskog zajedno s braniteljima Sigeta (Zalar, 2018a). Iako završena porazom, Sigetska bitka primjer je junaštva, hrabrosti i umijeća ratovanja, ali i zajedništva u borbi s uvelike nadmoćnom turskom vojskom. Obuhvaćajući povijesne činjenice, bitka je svakako značila preokret na području hrvatske i njezine povijesti, oslabivši time snagu turske vojske (Zalar, 2018a). Maja Brajko-Livaković radnju romana smješta u osnovnu školu koja nosi ime Nikole Šubića Zrinskog, u vrijeme kada učenici obilježavaju bitku dramskom izvedbom. Prethodnih godina učenici i učenice glumili su radnju koju je napisala nastavnica iz Hrvatskog jezika, gospođice Kovačić, no ove godine drama će dobiti svoj neuobičajen karakter samim time što tekst za izvedbu drame piše učenica Nina, darovita sedmašica i članica dramske grupe. Postavljanje i izvođenje drame na scenu zahtjeva svojevrsan napor, požrtvovnost, zalaganje i nove izazove – učenje novog teksta, izradu scenografije i kostimografije, uključivanje što većeg broja učenika. Stvaranje neprijateljstva među učenicima, prije svega oko podijele uloga, ali i osjećaja ljubomore i nepravde među dobivenim ulogama u drami (Zalar, 2018a) dovodi do međusobnog razdora i napetosti među vršnjacima dramske grupe, ali i između samih profesora, što je zanimljiv prilog radnji romana i pitanjima o težini odgovornosti u nastavničkom poslu: „ – Zašto smo ove godine sve promijenili kad je i prošle bilo dobro? – zapita neka od profesorica. Odakle ideja da jedna od učenica to napiše? Ovo što smo čuli je poput opere. Kratko i pijevno – javila se jedna od učiteljica. Zašto je to loše? To je izvrstan učenički rad i još više. Podići ćemo ga na zavidnu razinu. Svi skupa – energično će profesorica Kovačić. Onda nije učenički – sarkastično je zaključio bradati, ozbiljni profesor.

Jesmo li tim, mi nastavnici i učenici? Treba podržavati darovite, kolega – pedagoški mu odgovori profesor glazbenog. Da Nikola Zrinski nije držao na okupu svoje vojnike, ne bi pružili takav otpor i sasjekli Turke – zaključio Božo klimajući glavom. U učionici nastade tajac. Neke profesorice izmijeniše značajne poglede. (...) Nina se osjećala nelagodno. Divila se svojoj profesorici koliko je imala strpljenja. Sva sreća da ona nije trebala ništa govoriti! Ništa ti ne brini – reče joj profesorica Kovačić na odlasku zagrlivši je. – Sto ljudi, sto čudi.“ (Brajko-Livaković, 2018: 71).

U prethodnim ulomcima autorica jasno kritizira podijeljenost, kako među učenicima, tako i među nastavničkim osobljem. Pomalo nestručno, učitelji kritiziraju, negoduju što će ove godine dramsku predstavu zastupati rad učenice iz sedmog razreda. Komentari i nezadovoljstva nekolicine koji sudjeluju pogađaju Ninu, prilikom čega ona zamalo odustaje od svog rada i truda koji je uložila u dramski tekst. Ovdje se ponovno pojavljuje uloga odraslog kojeg autorica, u ovom romanu, odlučuje prikazati u pozitivnom svjetlu. Naime, profesorica Kovačić ne odustaje od Nininih ideja, naprotiv, ona je podupire, ohrabruje svojom toplinom i vjeruje u nju. Osim profesorice Kovačić, važan je i lik Nike, Nininog najboljeg prijatelja koji skriva ljubavne osjećaje prema njoj i uvjerava je da ne odustaje od svojih ideja, bez obzira na tuđa mišljenja. „*Draga profesorice!* – pisala je Nina na fejsu. – *Tako sam se veselila projektu. Bio mi je izazov. Žiri me pohvalio i bila sam ponosna i sretna. Sada nisam. Bilo mi je mučno slušati prepiranje i svađu, natezanje oko uloga. I moje prijateljice su se posvađale. Ni meni se uopće više ne da sa svime zafrkavati. Čula sam razgovor na hodniku. O meni se pričalo. Rekli su mi da sam umišljena. Predlažem da radimo kao i prošle godine. Dramu imamo, a vi podijelite uloge. Vidjet ćete, i za Miru sam naznačila ulogu. Čujem da je u bolnici na ispitivanjima. Ipak se brinem. Poz. Nina* – završila je s potpunim potonućem. Ustala je i bacila se na krevet. Osjećala se tako jadno. Nastavit će pisati sastavke i pjesme. Jedan rad opet joj je otišao na LiDraNo.“ (Brajko-Livaković, 2018: 73).

Roman je pisan suvremenim mladenačkim jezikom; autorica se koristi hipertekstovima¹¹ u tehnološkoj mreži (Oraić Tolić, 2019) i žargonizmima, uključujući tinejdžerski najpoznatiji oblik komunikacije putem društvenih mreža i kratica kao skraćenih izraza za određene riječi (poput „Poz“, „fejs“ i sl.). U romanu prevladava dijaloški oblik, nadopunjen informacijama sveznajućeg pripovjedača koji nas uspješno uvodi u opise povijesnog kampa, perspektive i

¹¹ Oraić Tolić (2019) definira internet i virtualno pismo kao „digitalni hipertekst – hibridna struktura s nepreglednom mrežom označitelja koji se ulančuju i preispisuju bez kraja i konca.“ (Oraić Tolić, 2019: 309).

gledišta svakog od junaka. Ravnatelj dolazi s rješenjem zbog nedogovorenih učeničkih pregovora oko dijelova predstave na način da članove dramske skupine, zajedno s nekoliko učitelja, šalje u Povijesni kamp s rekonstrukcijom Sigeta. Uvođenjem suvremene tehnologije i avanturističkog karaktera u sjenama povijesti, kamp omogućava djeci putovanje u davno povijesno vrijeme, prilikom čega učenici odabiru različite uloge uz pomoć kojih imaju osjećaj da sudjeluju u Sigetskoj bitci. Gledajući kroz oči prisutnih i nekada živućih likova, učenici upoznaju život kakav je bio u 16. stoljeću, običaje istoga vremena, odijevanje, svjetonazor, zanate, čak i ljubavne tragedije, a mladi recipijent će moći isto usporediti sa prednostima suvremenog doba, poput slobodnijeg druženja, ljubavnih odnosa, novih tehnologija i znanja (Zalar, 2018a). „Došli su u posjet Povijesnom kampu unutar kojeg je vjerno rekonstruirana utvrda Siget. Kada su se u školi mnogi posvađali oko uloga pa se nisu mogli dogovoriti oko nekih ključnih tema za predstavu i kada je Nina odustala od svega, ravnatelj ih je pitao bi li otišli na jedan jedinstveni izlet od tri dana i dva noćenja. Nisu vjerovali svojim ušima. Oni se svađaju, a on ih nagrađuje! (...) Pismo nadležnima da odustaju od svega odlučio je zadržati. (...) Tehnologija efekata i virtualnog svijeta bila je zadnji domet na tom polju. (...) Govorilo se da su glumci toliko autentični zahvaljujući CG 3.1. tehnologiji tako da izgleda kao da je glavni lik, ban Nikola Zrinski, ustao iz mrtvih. Glumci su im dali emocije, a lica su prava, povijesna. Vizualne efekte napravili su u 4D spektaklu.“ (Brajko-Livaković, 2018: 77-78).

Kako bi učenici vjerodostojnije doživjeli nekadašnji život i običaje, voditeljica im dodjeljuje odjeću u koju se presvlače, dok ostalu suvremenu tehnologiju, poput mobitela, odlažu sa strane, što učenicima stvara najveći problem. Nisu nimalo svjesni da će im iskustvo koje slijedi promijeniti poglede na svijet i doprinijeti sagledavanju prednosti vlastitih života na potpuno drugačiji, zahvalniji način. „ Odjeća za vas! – odjekne dok se platnena zavjesa pomicala. Gledali su voditeljicu s nevjericom u očima. (...) - Za nas? – uskliknuše mnogi još uvijek ne vjerujući da im se to događa. - Da biste što autentičnije sve doživjeli, lijepo se presvucite. Nije odjeća od prije četiri stotine i pedeset godina neudobna – nasmijala se gospođa i izvukla dvije vješalice. Na jednoj je bila košulja, a na drugoj haljina. - Nemrem vjerovat! – zaprepašteno će Veronika. - Nikad, ali nikad ne bih pristala doći da sam znala – odlučno će Tea. – Tek sam dobila novi mobitel. Ako se ogrebe, nekom padne...?!“ (Brajko-Livaković, 2018: 83).

Ono što povezuje ondašnji narod i današnje ljude jesu emocije prema domovini, vrline junaka, koje autorica spretno i na dinamičan način oživljava u povijesnoj tematici. Pomoću računalne tehnologije, likovi u romanu proživljavaju opasne situacije poput borbe i smrti junaka, unutarnjih previranja i dojmova kao da se zaista nalaze u ratnom razdoblju, poistovjećujući se

s tužnim i tragičnim sudbinama sigetskog naroda. Prilikom odabrane opcije „Sigetske bitke“ i ulaska u virtualni svijet, svatko od likova pridobiva svoj profil, Nina, Niko, Tea, Božo, Tamara i Petar sjedaju u stolac kapsulu koji se ubrzo transformira i otvara se ekran. Nina pritom zadobiva lik Jele, četrnaestogodišnje djevojke koja osjeća ljubav prema Andriji Zrinskom, u ovom slučaju likom kojega je zadobio Niko: „Osjetim njegov dah. I njegov miris?! Na trenutak zatvorim oči. Gdje sam se to našla? (...) Gdje sam uopće? U kuli? Na livadi. Ooooooh! On me grli! Osjećam njegove ruke. Kako to? Koga grli? Mene Ninu Šepak ili djevojku na livadi? (...) Djevojka ima MOJE LICE. To sam JA! U dugoj haljini. Čak su mi i pletenice dobro stajale. (...) Zatvorim oči. Baš mi je bilo dobro biti ONA! Bilo mi je ugodno u zagrljaju... (...) Zaustavim dah. Nemoguće! (...) Andrija je Niko. To je Nikino lice! Samo lice. (...) Glavni sam lik. Ja sam bila *Jela*, zaljubljena djevojka.“ (Brajko-Livaković, 2018: 103-105).

Nina svjedoči tragičnoj ljubavnoj priči djevojke Jele i šesnaestogodišnjeg lika Andrije, vojnika na strani obrane Sigeta, čija je ljubav na snazi i u najtežim trenutcima prilikom napada od strane turske vojske. Vrhunac tehnologije kojeg autorica uvodi jest prožimanje i doslovno osjećanje unutarnjih emocija koje prožimaju likove u virtualnom svijetu. „Sad je djevojka preuzela riječ, dok se život u utvrdi i dalje događao oko mene, Nine, djevojke iz sadašnjosti. I dalje sam bila u središtu događanja. - *Donijeli su uredbu pod smrtnom kaznom da ne smijemo van* – pričala mi je ona. - (...) *Čuli smo da su Turci dva dana pješaćenja od Sigeta. U nas se uselio strah. Što će biti, Bože moj?!* – križala se, a ja, Nina, sam se ježila. Dirnuo me do srca tužan glas. (...) *Javljali su da je puno Turaka stradalo. (...) A onda strašna vijest. Braća su mi poginula, sva trojica. (...) Mnogi koje sam poznala više nisu živi. Nećemo ni mi biti. One željezne sprave zovu se topovi i njima nas gađaju. (...) Penju se preko zidina. Molim Boga da kralj pošalje vojnike. (...) Već je rujan. Gdje je kralj?* Pitala se Jela i pogledala me svojim očima. Zar su ih svi ostavili? (...) *Turci su napadali. Poginuo je moj otac. Dok se majka opraštala od njega, pogodila ju je strelica. To su mi rekli. Nisu me pustili da ih nađem i poljubim. (...) – Moram Andriji! – viknula sam i otrčala iz skloništa. Oko mene je bilo mrtvih, preskakala sam po njima... gazila.*“ (Brajko Livaković, 2018: 112-115).

U narednim odlomcima, nesretna Jela odijeva bratovu odjeću, reže svoje dugačke pletenice ne bi li se prurušila u vojnika i potrčala voljenom Andriji s kojim na kraju zajedno pogiba. Tragičnu ljubavnu priču doživljava i Niko, iz perspektive vojnika Andrije. Zadivljen napetošću i iskustvom, odlazi na prvi kat isprobati ostale opcije. Slično ljubavno i nesretno iskustvo doživljava Tea u liku djevojke Julijane i Božo u liku strijelca Vuka Matijevića, na strani Nikole Zrinskog. Autorica radnju i odnose među likovima produbljuje buđenjem širokog spektra

emocija povijesnih junaka koje je zadesila tragična sudbina; vjerno je prikazana njihova hrabrost, odgovornost i snage ljubavi kojom su se vodili junaci povijesnog svijeta. Nakon avanturističkog i napetog iskustva u Povijesnom kampu, Ninu zaokupljaju misli i zahvalnost na vremenu u kojem živi: „Pred očima joj se ukaže zabrinuto Jelino lice, njezin pogled. Je li u tom pogledu bila briga za svijet u kojem živi i koji voli? Za svog dragog i obitelj? Je li ozbiljnost bila zbog ljubavi prema utvrdi? Je li to bila njezina domovina? Što je o tome mogla reći ona, djevojka iz dvadeset prvog stoljeća koja ima sve što poželi? (...) I kako da ona postavi tu predstavu?! Ima li smisla natezati se sa svima? Ima ili nema? Ima, ima. (...) Ali, ovakvi su se događaji uistinu dogodili. Koliko je ratova bilo tijekom povijesti? Moram biti sretna da nisam doživjela ni jedan!“ (Brajko-Livaković, 2018: 204). Među istaknutijim motivima ističe se hrabrost i požrtvornost, kao i zajedništvo prilikom odgovaranja na određene izazove, nekad, ali i danas. Primjerice, lik Nine nenametljivo simbolizira hrabrost u preuzimanju odgovornosti pisanja, Niko je vješti informatičar, često u sukobima i nesuglasicama s mlađim bratom, osjećaju prema Nini više nego samo prijateljstvo (Zalar, 2018a). „Nina je jako voljela vrtove, a nakon pisanja drame, uživljavanja u povijest, boljeg shvaćanja borbe našeg naroda za opstanak... poslije svega toga... ti vrtovi, njezin kvart, grad... sve joj je bilo prekrasno...“ (Brajko-Livaković, 2018: 205). Ratovi među Nikom i mlađim bratom Brunom s početka romana kulminiraju razumijevanjem i prihvaćanjem, što obojici čini zadovoljstvo, Tea se potpuno predaje modi, zaljubljena u vršnjaka Božu, isprva prepotentnog i „sveobuhvatnog“ učenika u svim aktivnostima, uskoro počinje izbjegavati društvo kada mu majka dobije otkaz na poslu, osjećaju sram, povlači se iz dramske grupe. Učenica Mira je bolesna i često izostaje iz škole, pobuđujući zabrinutost ostalih vršnjaka (Zalar, 2018a). „– Nemoj se ljutiti, ali molim te reci zašto, zašto poslije izleta, poslije Povijesnog kampa, poslije našeg druženja, poslije... jednostavno svega... zašto si odustao? – zapitao ga je Petar. - (...) Svi zagledaju u Božu koji je pokunjeno gledao u vrhove tenisica. – Mama je dobila otkaz na poslu – konačno izusti. (...) – Čovječe, to se dogodilo mom kumu i jako ga je pogodilo. Rekli su mu da je višak, da više ne trebaju njegovo radno mjesto. Trebalo mu je dugo da se oporavi i počne nešto drugo raditi. Možda će tako i tvoja stara(...) – Čovječe, glavno da netko nije umro, to je najgore ja mislim – reče Petar. - Ili se razbolio. Za Miru se govorilo da ima neku groznu bolest, ali je na kraju sve dobro završilo. (...) - Imam plan! – vikne Tea. – Svi za jednoga, jedan za sve, kao onda Nikola Zrinski sa svojim vjernim borcima. – Čovječe, on ih je okupio i osnažio za borbu! Nas će Nina za predstavu! Ali da se dogovorimo! Nema više promjene mišljenja, nema više odustajanja.

Ako tko to napravi, izbacit ćemo ga iz društva. Bit će pravi izdajnik! – nadopuni Niko.“ (Brajko-Livaković, 2018: 236-238).

Radnja romana, kao i njegovih likova, nije samo izraz hrabrosti, već i solidarnosti, razumijevanje za teškoće na koje nailazimo u svakodnevnom životu, ali i prikaz nimalo jednostavnog profesorskog posla naoružanog golemim strpljenjem. Autorica ponovno ističe motiv i važnost prijateljske uloge, pružanju ruke u nevolji, nekad i danas (Zalar, 2018a). „Sada on, Niko, razumije tog velikog čovjeka. Ne samo za prošlost, borio se on i za sadašnjost, za ovo vrijeme u kojemu on Niko živi. Ban je bio čovjek budućnosti. Nije se on borio samo protiv Turaka, nego i protiv svih tirana koji su ikad gazili ljudsku slobodu. Zastidio se načina na koji je razmišljao ranije. Kada je prvi put čuo za sudbinu branitelja Sigeta, pomislio je: „Zašto se nisu predali?... Pa mogli su se predati i ostati živi!“ Činilo mu se suludo izginuti... Ali, kako je rekla Kovačićka, teško je danas suditi o nekim dijelovima povijesti! Neke borbe bile su sudbonosne za daljnji slijed događaja za naš narod i domovinu... Sloboda ima cijenu, skupo se plaća!“ (Brajko-Livaković, 2018: 259).

Kroz oči suvremenih, ali i povijesnih junaka, postavlja se pitanje: Znamo li cijeniti ono što imamo danas? Kako nas hrabrost i upornost mogu dovesti do postizanja najtežih ciljeva? Roman je pretežito napisan u dijaloškom obliku, u prebacivanju radnje iz sadašnjeg vremena u prošlo, odnosno iz suvremenosti u vrijeme teških dana i pada Sigetske bitke. Postupkom intertekstualnosti i intermedijalnosti autorica na svojevrsan način osuvremenjuje povijesni roman ispreplitanjem klasičnog teksta o Sigetskoj bitci kroz virtualni svijet. Brza, dramatična radnja i izmjenjene perspektive zahtijevaju predanost romanesknom tekstu, no autorica je uspjela na svojevrsan i dinamičan način obuhvatiti niz različitih perspektiva. „Simboličan naslov *Tvoj je red* poziva svakoga čitatelja i čitateljicu da promisle kako bi mogli slijediti svoje snove ne odustajući od principa časti, hrabrosti, domoljublja. Jer to je moguće. I jedino ispravno.“ (Zalar, 2018a: 268).

4. ZAKLJUČAK

Devedesete godine dvadesetog stoljeća donose društvene i političke promjene, a sa sobom i razgranate tematske komplekse koji se pojavljuju u hrvatskoj književnosti. Nekad izbjegavane, neobrađivane teme koje su se smatrale nepedagoškima i tabuiziranima, kroz posljednja desetljeća javljaju se u dječjoj i adolescentskoj književnosti kao smjernice, putokaz, ali i kritika na suvremenu društvenu problematiku. O porocima narkomanije, alkoholizmu, disfunkcionalnim obiteljima, spolnosti, prijevarama, razvodima, kriminalu, sazrijevanju i odrastanju progovara suvremena spisateljica odabranih fantastičnih i realističnih romana – Maja Brajko-Livaković. Autorica doprinosi književnosti za mlade, ali time ne ostavlja dječju književnost po strani. Naime, Brajko-Livaković na maštovit, svojevrstan i dinamičan način kroji fabulu proznih djela, gradeći fantastiku priča na onim malim, ali vrijednim stvarima koje nas svakodnevno okružuju. Suvremena tematika i zastupljenost kompleksnih motiva služi kao primjer i vodič kroz ponekad teške, isprva nerješive situacije u kojima se junaci u romanima svakodnevno nalaze. Na djelima Maje Brajko-Livaković predstavljen je i analiziran tematski-kompleks na temelju odabranog fantastičnog i realističnog romanesknog opusa. Izvorišta tematike i motiva oblikuju se pod utjecajem suvremenog vremena kao doba tehnološkog napretka, društvenih, ali i privatnih promjena koje se ocrtavaju u dječjoj i adolescentskoj književnosti. Književna eksploatacija tabuizirane tematike krajem devedesetih i početkom dvije tisućitih godina pokazuje se kao produktivna, dinamična i direktna na način da progovara o temama o kojima se nedovoljno ili zbilja malo pisalo (Hranjec, 2006). Svoje produktivno stvaralaštvo Maja Brajko-Livaković temelji na kompleksnim temama, detabuizirajući ih kroz tinejdžere-protagoniste u realističnim romanima, dok u fantastičnim proznim djelima stvara jasne opozicije Dobra naprema Zlu, prilikom čega maštovite likove i tematiku povezuje sa stvarnim, svakodnevnim situacijama, poput zagađenja prirode, ekoloških motiva, odstupanju od Dobra i približavanja Zlu što dovodi do vlastite propasti, uron u svijet materijalizma i zaboravljanje na prave, istinske vrijednosti. Fantastičnu poetiku u naslovu *Finka Fi* autorica gradi na naizgled sitnim, nezamjetnim bićima u kojima se uviđa velika ljepota i važnost gledajući iz prirodne/biološke perspektive koja se, u konačnici, isprepliće sa ljudskim djelovanjima i životima kao kontrastni sukob dvije ontomske razine. Suptilnim uvođenjem motiva vezanih za očuvanje ekološkog sustava i remećenje prirodnih aktivnosti, kritizira se društvo, ljudske zajednice i pojedinci koji imaju želju za apsolutnim gospodarenjem, skreću Božju putanju, zadiru u područja koja nisu namijenjena biti pod ljudskom kontrolom, što se

čovjeku vraća zlom. Autorica se u odabranim djelima dotiče motiva duhovnosti, vjere kao istinske, prave putanje kojima se čovjek treba voditi, bila ona prikazana u liku Onoga Koji Stvara iz romana *Stakleni dvorac*, ili Stvoritelja u romanu *Zatočnici Alge*. Fantastično-pustolovni romani otvaraju problematiku vremena odrastanja/sazrijevanja prilikom čega je u središtu sociemska narativna figura obitelji, prijatelja poput Oblačka u romanu *Sirena i oblak* koji djeluje kao pomoćnik i učitelj u problemskim situacijama, pričajući simbolične pripovijesti o ljudskoj prirodi, predstavljajući „apolonsku“ predodžbu djeteta povezanog s prirodom i fantastikom, čime lik djevojčice Jelene odbacuje „dionizijsku“ predodžbu te svojim osobinama i funkcijama ispunjava društvenu ulogu (Zima, 2011). Stavljajući dječje i tinejdžerske likove u ulogu prepoznavanja Dobra naprema Zlu, autorica čini sponu koja djeluje u realističnim romanima, prodirući u dubinu tematskog kompleksa i premještajući mjesto radnje u suvremenu urbanu sredinu. Tematsko-strukturne elemente Maja Brajko-Livaković prilagođava adolescentskim recipijentima; mijenjajući uloge pripovjednih gledišta, autorica podiže poetiku proznih djela na višu razinu. Sveznajući pripovjedač na gotovo dokumentaristički način iznosi unutarinja previranja protagonista kao i međusobne sukobe u kojima se nalaze. Narativni obrazac realističnog adolescentskog romana prepoznajemo u odabranim romanima Maje Brajko-Livaković, stavljajući u središte interpretacije suvremenu, socijalnu i obiteljsku tematiku koja postaje pokretačem radnje. Motivi preuzeti iz svakodnevnog života dio su suvremene književnosti koja progovara o temama poput ovisnosti, nasilja, seksa, bijelog roblja, materijalizma, iskrivljenih ljudskih vrijednosti, smrti, koje se često smatraju teškim, depresivnim i ponekad neprimjerenima. Mladi recipijenti se poistovjećuju s likovima romana, njihovim problemima u obiteljskim i ljubavnim odnosima, shvaćaju posljedice dobrih i loših odluka. Spisateljica svojim realističnim djelima stavlja u središte disfunkcionalne obiteljske odnose i posljedice koje se mogu odraziti na mlade, stoga u djelima *Kad pobijedi ljubav* i *Nije fer* istovremeno progovara o posljedicama ovisničkog ponašanja i nesređenih obiteljskih odnosa kao pokretača problema s kojima se suočavaju protagonisti (Vrcić-Mataija, 2018). Razvijajući idejnu vertikalnu s fantastičnim pričama (Hranjec, 2006), ljubav je i ovdje prekretnica, glavni motiv koji potiče likove poput Dore i Ivana da uvide ljepotu među ljudima i snagu za izlaz iz nesređenih ljubavnih i obiteljskih odnosa. U romanu *Nemoj reći nikome* naglašena je problematika društvenih mreža koja odvodi djevojčicu Tenu u mrežu bijelog roblja, preprodaje organa, prostitucije i zatočeništva (Kos-Lajtman, 2012). Lanac kriminala proširuje i u roman *Milijunaši* tematizirajući i kritizirajući bogaćenje suvremenih poduzetnika te djelovanje istog na mlađe članove obitelji (Javor, 2016). Realistični opus završava

interpretacijom povijesno-pustolovnog romana *Tvoj je red*; uključuju pripovjedne postupke intermedijalnosti i intertekstualnosti, pridonoseći modernosti poetike i suvremenog jezika, autorica spretno spaja dva svijeta i dvije sasvim udaljene generacije iz različitog vremena, u središte stavljajući principe zajedništva, hrabrosti i domoljublja (Zalar, 2018a).

Zaključujemo kako je Maja Brajko-Livaković svojim romanesknim opusom u velikoj mjeri sukreira poetiku suvremenog hrvatskog dječjeg i adolescentskog romana. Ista djela mogu koristiti kao putokaz, životna putanja u svakodnevnim situacijama, pronalazak pravoga puta, ali i kao pomoć roditeljima i odgajateljima koji trebaju razumjeti dinamični svijet, razmišljanja i osjećaje s kojima se susreću mladi na putu odrastanja. Autorica progovara o temama koje su zastupljene u društvu, stoga svakako trebaju postati predmetom obrade na satovima književnosti, bilo riječ o osnovnoj ili srednjoj školi – spisateljica zasigurno ne zapostavlja niti jedan uzrast. Prethodno uspješno i razgranato tematsko stvaralaštvo, potvrđuje tvrdnja Diane Zalar: „Maja Brajko-Livaković ističe o sebi da živi sretna jer u sebi nosi svjetove! Mnoge je već prenijela na stranice svojih knjiga. A to je najvažniji preduvjet za stvaranje privlačnoga, vedroga i bogatoga književnog mosta do onih koji tek kreću u životnu pustolovinu.“ (Zalar, 2002: 235).

5. LITERATURA

Istraživački korpus:

1. Brajko-Livaković, M. (1995), *Finka Fi*, Zagreb: Alfa
2. Brajko-Livaković, M. (1997), *Kad pobijedi ljubav*, Zagreb: Alfa
3. Brajko-Livaković, M. (2016), *Milijunaši*, Zagreb: Alfa
4. Brajko-Livaković, M. (2012), *Nemoj reći nikome*, Zagreb: Alfa
5. Brajko-Livaković, M. (2000), *Nije fer*, Zagreb: Alfa
6. Brajko-Livaković, M. (1995), *Sirena i oblak*, Zagreb: Alfa
7. Brajko-Livaković, M. (2008), *Stakleni dvorac*, Zagreb: Alfa
8. Brajko-Livaković, M. (2018), *Tvoj je red*, Zagreb: Alfa
9. Brajko-Livaković, M. (2002), *Zatočenici alge*, Zagreb: Golden marketing

Literatura:

1. Crnković, M. (1978): *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga
2. Crnković, M., Težak, D. (2002): *Povijest hrvatske književnosti I.*, Zagreb: Znanje
3. *Glavni junak – tinejdžer!. Antologija hrvatske proze za mlade 1991. – 2008.* 2009. Ur. Đokić, Ana; Bjelčić, Ratko. Zagreb. Knjiga u centru
4. Hameršak, M.; Zima D. (2015): *Uvod u dječju književnost*, Zagreb: Leykam International
5. Hranjec, S. (2004): *Dječji hrvatski klasici*, Zagreb: Školska knjiga
6. Hranjec, S. (2009): *Ogledi o dječjoj književnosti*, Zagreb: Alfa
7. Hranjec, S. (2006): *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Zagreb: Školska knjiga
8. Javor, R. (2016): *Tko su pravi milijunaši ili priča o ljudskim vrijednostima nasuprot novcu*; u: Brajko-Livaković, *Milijunaši*, Alfa, Zagreb, 137.-139.
9. Kos-Lajtman, A. (2012): *Turbulentni izazovi odrastanja*; u: Brajko-Livaković, *Nemoj reći nikome*, Alfa, Zagreb, 239.-242.
10. Majhut, B. (2022): *Hrvatska dječja književnost okreće list*, Zagreb: Matica hrvatska
11. Oraić Tolić, D. (2019): *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi*, Zagreb: Ljevak
12. Peleš, G. (1999): *Tumačenje romana*, Zagreb: Artresor naklada
13. Pintarić, A. (2008): *Umjetničke bajke*, Teorija, pregled i interpretacije, Osijek: Matica hrvatska Osijek

14. Vrcić-Mataija, S. (2011). Prilog tipologiji hrvatskog dječjeg romana. *Flumiensia*, 23 (2), 143- 154.
15. Vrcić-Mataija, S (2018): *Hrvatski realistički dječji roman (1991.-2001.)*. Zadar: Sveučilište u Zadru
16. Zalar, D. (2002): *Most kojim se kreće u životnu pustolovinu* u Brajko-Livaković, *Zatočenici Alge*, Golden marketing, Zagreb (2002), 231-235.
17. Zalar, D. (2018a): *Čast, hrabrost i domoljublje na način Maje Brajko-Livaković* u Brajko-Livaković, *Tvoj je red*, Alfa, Zagreb, 265-268.
18. Zalar, D. (2018b): *If Trees Could Walk*, Poems and Stories from Croatian Children's Literature, Volume One. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu/ Faculty of Teacher Education (University of Zagreb).
19. Zima, D. (2011): *Kraći ljudi, Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*